

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФАКУЛЬТЕТ СУСПІЛЬНИХ НАУК
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ ТА ПЕДАГОГІКИ

**Методичні вказівки для виконання й
оформлення курсових та дипломних робіт
студентів зі спеціальності «Психологія»
(ОКР «Бакалавр», «Спеціаліст», «Магістр»)**

УДК 159.9(076)

ББК ю9я73

М54

Рекомендовано:

- **Вченою Радою факультету суспільних наук УжНУ** (протокол №4 від 23 листопада 2012 р.);
- **методичною комісією факультету суспільних наук УжНУ** (протокол № 6 від 15 листопада 2012 р.);
- **кафедрою психології та педагогіки факультету суспільних наук УжНУ** (протокол № 4 від 14 листопада 2012 р.).

Автори-упорядники:

Марчук Лариса Миколаївна, старший викладач кафедри психології та педагогіки;

Михайлишин Уляна Богданівна, викладач кафедри психології та педагогіки;

Павлюк Марія Михайлівна, кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології та педагогіки;

Попович Тетяна Олександрівна, викладач кафедри психології та педагогіки;

Староста Володимир Іванович, професор, доктор педагогічних наук, завідувач кафедри психології та педагогіки;

Яцина Олена Федорівна, доцент, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології та педагогіки.

Рецензент:

доц. **Вовканич Маргарита Дмитрівна**, кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціології та соціальної роботи УжНУ.

Методичні вказівки для виконання й оформлення курсових та дипломних робіт студентів зі спеціальності «Психологія» (ОКР «Бакалавр», «Спеціаліст», «Магістр») / Авт.-упорядники: Л.М. Марчук, У.Б. Михайлишин, М.М. Павлюк, Т.О. Попович, В.І. Староста, О.Ф. Яцина; за ред. В.І. Старости. – Ужгород: ШАРК-АУТДОР, 2012. – 71 с.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ	5
1.1. Класифікація наукових досліджень	5
1.2. Основні етапи психологічного дослідження	6
2. ОСНОВНІ ФОРМИ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ	10
2.1. Курсові та дипломні роботи (ОКР «Бакалавр», «Спеціаліст», «Магістр»)	10
2.1.1. Затвердження тем курсових та дипломних робіт, організація їх виконання	10
2.1.2. Зміст та структура роботи	13
2.2. Інші форми науково-дослідної роботи студентів	30
3. ОФОРМЛЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ КУРСОВИХ ТА ДИПЛОМНИХ РОБІТ	33
3.1. Загальні вимоги	33
3.2. Нумерація	34
3.3. Ілюстрації та інший допоміжний матеріал	35
3.3.1. Рисунки	35
3.3.2. Таблиці	36
3.3.3. Формули	38
3.3.4. Додатки	39
3.4. Список використаних джерел	40
3.4.1. Правила цитування та посилання на використані джерела	40
3.4.2. Оформлення списку використаних джерел	41
3.5. Мова і стиль наукової роботи	44
3.6. Підготовка та захист наукової роботи	45
3.6.1. Підготовка й написання курсової та дипломної роботи	45
3.6.2. Процедура захисту та орієнтовні критерії оцінювання	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	52
ДОДАТКИ	53

ВСТУП

У галузі вищої освіти у зв'язку з підготовкою фахівців з освітньо-кваліфікаційними рівнями «бакалавр», «магістр» проходить відповідна перебудова навчальних планів, а також посилення значення науково-дослідної роботи студентів (НДРС), наприклад, відповідний галузевий стандарт за напрямом освіти 0401 «Психологія» передбачає для студентів виконання курсових та дипломних робіт (ОКР «Бакалавр», «Спеціаліст», «Магістр»).

У межах курсової роботи із загальної психології на 2 курсі повинна бути розгорнута програма емпіричного дослідження як підсумок теоретичного аналізу. Можливим є проведення пілотажного дослідження на вибірці 15-20 осіб. Емпірична частина являє собою звіт про роботу із збору та аналізу емпіричних даних, структурними компонентами якої є: програма емпіричного дослідження, опис результатів (у літературі чи у звітах про проведені дослідження), аналіз результатів, висновки.

Курсова робота з вікової психології на 3 курсі являє собою самостійну науково-дослідну роботу, що складається з теоретичного аналізу досліджуваної проблеми, програми емпіричного дослідження й опису зібраних емпіричних даних, висновків. Курсова може мати продовження і повноцінне завершення у ВКР (випускній кваліфікаційній роботі).

У наповненні та ступені обґрунтування робіт бакалавра, спеціаліста, магістра мають місце суттєві відмінності. Якщо дипломна робота бакалавра є кваліфікаційною працею, що підтверджує рівень загальної професійної та методичної підготовки студента, рівень його володіння професійною літературою, вміння формувати висновки на основі існуючих наукових досліджень та проведених власних розрахунків, то дипломна робота спеціаліста чи магістра - це кваліфікаційна праця, що підтверджує рівень як загальної, так і спеціалізованої професійної та методичної підготовки студента. При цьому дипломна робота спеціаліста може ґрунтуватися на основних положеннях попередньо виконаної роботи бакалавра, проте має засвідчувати знання спеціалізованих інструментів досліджень і вміння користуватися ними. Натомість дипломна робота магістра, що також є кваліфікаційною, має демонструвати володіння науковими методами та складними інструментами досліджень.

Оскільки у кваліфікаційних роботах більш актуальним є питання практичної значимості роботи, то вони, в основному, повинні носити експериментальний характер. Хоча можливим є і теоретичне узагальнення в роботі, а звідси визначення теоретичної значимості роботи.

Дане методичне видання адресовано студентам під час підготовки та написання рефератів, курсових, кваліфікаційних робіт.

Автори-упорядники прагнули розкрити основні підходи до організації та проведення психологічного дослідження; ознайомити дослідників-початківців з методикою наукової роботи в галузі психології; ознайомити з основними сучасними вимогами щодо оформлення результатів наукової роботи тощо.

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1.1. Класифікація наукових досліджень

Наукові дослідження поділяють на:

- **фундаментальні** (дослідження теоретичних закономірностей психології, методології, пошук нових ідей, шляхів і методів пізнання і пояснення. Основні ознаки: історичний підхід до вивчення об'єктивної дійсності; критичний аналіз існуючих провідних тенденцій, наукових концепцій та літературних джерел, виявлення існуючих суперечностей та перспективних напрямків дослідження тощо);

- **прикладні** (окремі теоретичні і практичні задачі, вирішення яких поєднує теорію з практикою; як правило, наявні сформульовані теоретичні проблеми, а робота спрямована на уточнення чи критичне вивчення раніше досліджених методик, на модифікацію, уточнення чи емпіричну перевірку раніше встановлених в науці законів, теорій, гіпотез, усвідомлення нових проблем. Під час оцінки таких досліджень насамперед звертають увагу на практичну значущість роботи, оскільки від застосування одержаних результатів психологами-практиками залежить поява соціальних і економічних результатів від психологічних досліджень);

- **розробки** (конкретні практичні завдання, розв'язання яких сприяє розробці навчальних програм, методичних посібників, підручників, інструкцій тощо);

- **комбіновані наукові роботи**, що поєднують фундаментальні, прикладні дослідження і розробки.

Виділяють також дослідження монодисциплінарні (в межах окремої науки) та міждисциплінарні (на дотуку різних наук), аналітичні чи однофакторні (спрямовані дослідження одного найбільш істотного, на думку дослідника, аспекту явища, об'єкта) тощо.

Отже, прикладні дослідження і розробки спрямовані на практичне використання сформульованих законів і теорій.

Актуальність роботи характеризується її практичною необхідністю, а значущість – широтою і спрямованістю дослідження.

Наукові роботи поділяють також на теоретичні і експериментальні залежно від основного методу дослідження. Наприклад, в історії психології основний метод – теоретичний, у педагогічній психології – експериментальний.

Найбільш характерні ознаки будь-якого наукового дослідження:

- характер мети;
- виокремлення спеціального об'єкта дослідження;
- застосування спеціальних засобів пізнання;
- дотримання однозначності термінології.

Основною характеристикою і цінністю психологічного дослідження є одержаний результат – сукупність нових ідей, практичних і теоретичних

висновків, розроблених методик тощо, а одержаний результат має бути обґрунтованим і достовірним.

Основні форми результатів завершених психологічних досліджень:

- **теоретичні положення** – нові концепції, підходи, напрямки, ідеї, гіпотези, закономірності, класифікації, тенденції розвитку педагогічної науки і практики, аналіз зарубіжної теорії та практики навчання і виховання тощо. Їх уточнення, розвиток, доповнення, розробка, перевірка, підтвердження, спростування;

- **практичні рекомендації** – нові методики, правила, алгоритми, пропозиції, нормативні документи, інструкції, програми. Їх уточнення, доповнення, розробка, перевірка.

Матеріали досліджень оформляються в наукові публікації: стаття, тези доповіді, реферат (автореферат), науковий звіт, курсова чи дипломна робота, дисертація, інструктивно-методичний матеріал, монографія, науково-популярне видання, програма, навчальний посібник, методичні вказівки, словник, довідник, енциклопедія.

Науково-дослідна робота в системі вищої освіти є органічною складовою частиною освітньої діяльності, яка включає навчальну, виховну, наукову, культурну, методичну діяльність. Вона сприяє поглибленому творчому засвоєнню студентами учбового матеріалу, допомагає оволодіти науковими методами пізнання, формує навички дослідника, сприяє підвищенню якості підготовки спеціалістів.

Форми участі студентів в науково-дослідній роботі:

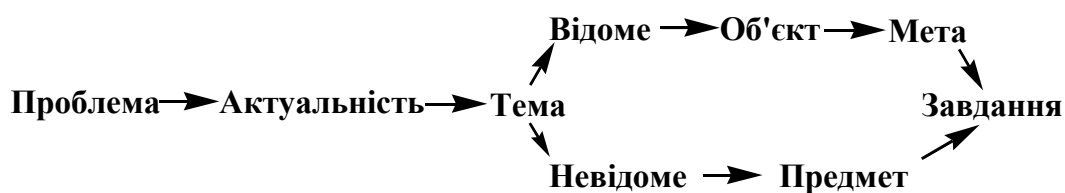
- науково-дослідна робота студентів згідно навчального плану окремих курсів, під час проходження практики, виконання курсових та дипломних робіт.
- участь у роботі наукових гуртків та наукових семінарах при кафедрах;
- доповіді на студентських та інших наукових конференціях
- науково-дослідна робота студентів за бюджетною тематикою кафедр чи лабораторій, за міжнародними грантами.

Найбільш здібні до науково-дослідної роботи студенти продовжують дослідницьку діяльність в аспірантурі під час підготовки дисертаційних робіт.

1.2. Основні етапи психологічного дослідження

Як правило, виділяють такі основні етапи психологічного дослідження:

1. Пошук та попереднє визначення теми, актуальності, проблеми, мети, об'єкта, предмета і завдань дослідження.

2. Інформаційне забезпечення шляхом підбору і теоретичного аналізу літературних джерел у необхідному історичному інтервалі з проблеми дослідження та суміжних проблем; методичне та програмне забезпечення з

метою проведення необхідного констатувального дослідно-експериментального дослідження.

3. Аналіз одержаних теоретичних та експериментальних результатів з метою:

- уточнення теми, актуальності, проблеми, мети, об'єкта, предмета і завдань дослідження;
- планування основних етапів організації і перебігу дослідження (експерименту).

4. Вибір (чи розробка) і апробація психодіагностичних та інших дослідницьких методів.

5. Підготовка і проведення психологічного дослідження чи його окремих етапів у відповідності з поставленими завданнями:

- оглядово-аналітичне (огляд різних видів літературних джерел із проблеми дослідження та суміжних проблем з проведенням необхідних узагальнень);
- оглядово-критичне (огляд супроводжується міркуванням автора щодо позитивних аспектів досліджень інших авторів, так і критичним аналізом);
- оглядово-порівняльне (огляд супроводжується порівняльним аналізом різних методик, трактувань понять тощо);
- історико-логічне (огляд охоплює генезис проблеми та шляхи її вирішення у різні, достатньо широкі часові інтервали);
- теоретичне (окрім аналітичного огляду і критичного аналізу автор аргументовано і логічно пропонує нові (власні) підходи чи способи щодо вирішення проблеми, трактування понять тощо; як правило, особлива важливість такого етапу під час формулювання гіпотези та новизни дослідження тощо);
- емпіричне описове чи пояснювальне (як правило, збір та дослідження реальних фактів з життя, фіксація результатів спостереження, опис і аналіз результатів діяльності, пояснення існуючих фактів тощо);
- методичне (розробка, теоретичне обґрунтування та практична апробація психодіагностичних методик; визначення умов їх застосування, критеріїв ефективності тощо).

6. Обробка (як правило, статистична) і аналіз результатів, одержаних у ході дослідження. Додатковий збір експериментального матеріалу при необхідності. Остаточне визначення (при необхідності) теми, актуальності, проблеми, мети, об'єкта, предмета, гіпотези і завдань дослідження. Оформлення одержаних результатів у формі розширеного плану (зміст) та рукопису (реферат, курсова, кваліфікаційна робота).

7. Формулювання на основі одержаних даних висновків, розробка науково-методичних рекомендацій, застосування результатів дослідження (практичні рекомендації, інструкції тощо).

Студент має узгоджувати всі етапи дослідження та проводити аналіз одержаних даних з науковим керівником, усувати висловлені зауваження та проводити належне доопрацювання роботи.

Будь-яке дослідження необхідно починати з вивчення літератури, документів і результатів діяльності. Вивчення літератури допомагає відокремити відоме від невідомого, використовувати накопичений досвід, чітко окреслити досліджувану проблему. Важливо також ознайомитися з результатами досліджень, які виконані на кафедрі за близькою тематикою.

Основні види інформації:

- первинна інформація – наукові звіти, дисертації, наукові статті тощо.
- вторинна – огляди, монографії, книги, збірники, довідники, енциклопедії тощо);
- третинна –показчики довідників, оглядів, бібліографічні показчики;
- четвертинна – показчики бібліографій, зведені показчики і т.д.

Перш ніж приступати до читання наукової літератури, необхідно **скласти словник основних понять**, щоб уникнути різночитань.

Спочатку всі поняття виписати, а потім починається пошук визначень (тлумачень), для чого дослідник переглядає:

- енциклопедії: загальні і спеціальні (філософський енциклопедичний словник, психологічна енциклопедія і т.д.);
- тлумачні словники: загальні (В.І.Даля та ін.) і спеціальні (філософський, психологічний, педагогічний, дефектологічний і ін.);
- зміст і предметні показчики основних підручників і монографій за тематикою (проблемою) дослідження.

Знайдені в різних джерелах визначення надалі можна порівнювати, узагальнювати, класифікувати, аналізувати й ін. Результати цієї обробки можна упорядкувати у виді наступних записів:

- опис основних понять і логічних зв'язків між ними. Цей опис задає понятійний апарат майбутнього дослідження.
- аналіз, порівняння, зіставлення різних тлумачень того самого поняття.
- класифікація виділених понять (термінів) за якими-небудь параметрами.

У результаті дослідник повинний прийти до висновку про те, яке тлумачення того чи іншого поняття буде прийнято за основу у власному дослідженні. Дослідник може прийти до необхідності формулювання свого власного тлумачення (визначення) якогось поняття в силу того, що жодне з існуючих тлумачень не відбиває, на його думку, суттєві ознаки описуваної даним поняттям реальності. У цьому випадку дослідник робить письмове тлумачення поняття і описує в коментарі до нього, чому це поняття так визначається у контексті даного дослідження.

Формування понятійного апарату дослідження допомагає не тільки засвоїти мову даної науки, але й усвідомити свої інформаційні потреби, окреслити їх межі.

Бібліотечні каталоги, які є основою бібліографічного пошуку, є двох видів:

- систематичні (опис літературних джерел за галузями знань)
- алфавітні (прізвища авторів чи назви видань).

Існують також допоміжні каталоги (періодика, статті тощо).

Упорядкування літератури в каталогах має місце завдяки міжнародної системи класифікації усіх видань – індексації УДК (Універсальної десятикової класифікації). Усі галузі знань поділено на 10 розділів, а вони – на 10 підрозділів і т.д. Перша цифра індексу УДК – галузь знань, наприклад, 3 – суспільні науки і т.д.

Бібліографічні та реферативні видання – містять інформацію про публікації та їх короткий зміст. Такі видання в Україні готують Національна бібліотека ім.В.І.Вернадського та ін. бібліотеки, Український інститут науково-технічної та економічної інформації (УкрІНТЕІ) та ін. установи.

Порядок вивчення інформаційного документа, як правило, наступний:

- вивчення змісту, передмови (вступ), висновків;
- загальний перегляд структури видання;
- ретельний перегляд розділів (параграфів, ілюстрацій, таблиць тощо), які зв'язані з тематикою дослідження;
- конспектування найбільш важливих частин видання з обов'язковим посиланням на окремі сторінки у випадку використання цитат;
- зазначити, що нового, оригінального вносить автор кожної роботи, висловити своє відношення до авторських позицій і одержаних ними висновків.

Internet – всесвітня інформаційна мережа. Це об'єднання численних серверів з метою спільного використання інформації, яка розміщена на так званих Web-сторінках. Доступ до таких сторінок здійснюється через спеціальні програми – браузері (Internet Explorer, Netscape Navigator).

Файли на Web-сайтах розміщені у певному порядку. Місцезнаходження файлу визначається спеціальною адресою – URL (Uniform Resource Locator – уніфікований локатор ресурсів). Існують такі формати URL:

Протокол:// адреса_сервера/шлях доступу до файла/імя_файла;

Протокол:// адреса_сервера.

Наприклад, Web-сайт Національної бібліотеки ім.В.І.Вернадського: (<http://www.nbuv.gov.ua>), на сервері якої розміщена велика кількість документів у повному текстовому режимі, зокрема повних текстів авторефератів кандидатських і докторських дисертацій, а також наукова періодика фахових видань у різних галузях науки, в т.ч. психології.

Основні поради щодо пошуку інформації в **Internet**:

- виробити систему ключових слів, згідно тематики дослідження;
- починати пошук з найбільш потужних пошукових серверів, а потім переходити до тематичних серверів (див. додаток Д).

2. ОСНОВНІ ФОРМИ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

2.1. Курсові та дипломні роботи

(ОКР «Бакалавр», «Спеціаліст», «Магістр»)

Результати наукового дослідження прийнято представляти у певних формах, основними з яких є: реферат, курсова, дипломні роботи (ОКР «Бакалавр», «Спеціаліст», «Магістр»), стаття, тези доповіді, монографія, дисертація тощо.

2.1.1. Затвердження тем курсових та дипломних робіт, організація їх виконання

Виконання й оформлення курсової, дипломної роботи (ОКР «бакалавр, «спеціаліст», «магістр») – один з важливих і перспективних видів дослідницької діяльності у ВНЗ. У творчій взаємодії студента і викладача формується особистість майбутнього фахівця, розвивається вміння вирішувати актуальні проблеми, самостійно орієнтуватися в науковій літературі, успішно застосовувати на практиці теоретичні знання.

Курсова робота – це самостійне навчально-наукове дослідження студента, яке виконується з певного навчального курсу.

Згідно до Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах України, курсова робота виконується з метою закріплення, поглиблення і узагальнення знань, набутих студентами за час навчання, їх застосування до комплексного вирішення конкретного фахового завдання.

Тематика курсових робіт має відповідати завданням навчальної дисципліни і тісно пов'язуватися з практичними потребами конкретного фаху. Вона затверджується на засіданні кафедри.

Виконання курсової роботи передбачено навчальним планом і є його обов'язковою частиною.

Завдання курсової роботи:

- поглиблення знань студентів з актуальних проблем певної галузі науки;
- подальший розвиток умінь самостійного критичного опрацювання наукових джерел;
- формування дослідницьких умінь та навичок студентів;
- стимулювання студентів до самостійного наукового пошуку;
- розвиток умінь висвітлювати актуальність, мету, завдання, методи і результати проведеного дослідження а також аналізувати і робити висновки;
- формування вмінь самостійної обробки навчально-методичних матеріалів та їх практичної реалізації.

У результаті її виконання студент має продемонструвати здатність проводити дослідницьку діяльність, навчитися користатися бібліографічними показниками; вивчити визначений мінімум з теми і зафіксувати її; викласти стан досліджуваної проблеми в сучасній літературі;

Кваліфікаційні наукові роботи (ОКР «бакалавр», «спеціаліст», «магістр») виконуються на завершальному етапі навчання у вищому навчальному закладі.

Визначальними ознаками дипломної роботи має бути наукова новизна, самостійність, дослідницький характер, актуальність.

Завданнями дипломної роботи, як правило, є:

- розширення й поглиблення теоретичних знань студентів з обраної проблеми та із суміжних наук, систематизація й аналіз сучасних наукових підходів до розв'язання теоретичних та практичних завдань;
- удосконалення вмінь та навичок студентів самостійно вести наукові дослідження, користуватися сучасною методикою їх проведення;
- систематизація й поглиблення теоретичних і практичних знань, формування навичок використання цих знань при вирішенні конкретних наукових, науково-технічних і професійних завдань;
- набуття навичок організаційної роботи в процесі постановки і проведення експерименту;
- удосконалення навичок самостійної роботи студентів з науковою літературою;
- формування готовності й здатності студентів до самоосвіти й саморозвитку, самостійної дослідницької роботи в майбутній професійній діяльності.
- набуття досвіду аналізу результатів досліджень, що були отримані, формулювання висновків і положень, а також написання й оформлення наукової праці та отримання досвіду її прилюдного захисту.

Кваліфікаційна робота бакалавра та спеціаліста має конкретний характер і пов'язана з використанням набутих студентом знань, умінь та навичок зі спеціальних дисциплін. Здебільшого така робота є поглибленою розвідкою теми курсової (курскових) робіт випускника.

До такого виду робіт висуваються наступні вимоги: актуальність теми, відповідність її сучасному стану певної галузі науки; вивчення та критичний аналіз монографічних і періодичних видань з теми; вивчення та характеристика історії досліджуваної проблеми та сучасного стану; чітка характеристика предмета, мети і методів дослідження тощо.

Магістерська робота – це самостійна науково-дослідницька робота теоретичного, теоретико-експериментального чи теоретико-прикладного характеру, спрямована на самостійне розв'язання складних дослідницьких завдань, пов'язаних з певною науковою або науково-практичною проблематикою кафедри. Основне завдання її автора – продемонструвати рівень своєї наукової кваліфікації, уміння самостійно вести науковий пошук і вирішувати конкретні наукові завдання.

Доцільно дотримуватися принципу наступності наукових напрямків дослідження курсової, дипломної робіт у виконанні магістерської роботи.

Тематика (перелік можливих тем) курсових та кваліфікаційних робіт розробляється щорічно та затверджується рішенням кафедри. Кількість тем повинна перевищувати кількість студентів, яким вони пропонуються в цьому навчальному році, принаймні на 30%. Теми можуть повторюватись лише на четвертий рік після їх попереднього використання. Тематика роботи має

відповідати навчальному плану спеціальності, а також урахувати проблематику сучасних психологічних досліджень. Процедура визначення теми роботи, як правило, наступна:

- науковий керівник сам пропонує тему, виходячи зі своєї власної дослідницької діяльності і залучаючи до неї студентів;
- студент обирає тему, що відповідає його науковим інтересам.

Тему кваліфікаційної роботи закріплюють персонально за кожним студентом на початку навчального року. У разі необхідності тема кваліфікаційної роботи може бути скоригована, але не пізніше, ніж за два місяці до її захисту. Наукові керівники кваліфікаційних робіт студентів затверджуються на засіданні кафедри не пізніше 30 вересня.

Після обрання і погодження з керівником теми дослідницької роботи, складається календарний план, у якому визначаються терміни виконання етапів (додаток А). Такий план полегшує контроль за виконанням різних видів робіт. Основну роботу студент виконує самостійно, звертаючись за консультаціями до наукового керівника і звітуючи перед ним у міру виконання окремих частин і роботи в цілому.

Для контролю організації виконання дипломних робіт кафедра складає план-графік організації їх виконання, який затверджує декан факультету (табл.1). План-графік затверджується, як правило, за 28-33-38 тижнів до терміну захисту відповідних дипломних робіт (ОКР «бакалавр, «спеціаліст», «магістр») та оприлюднюється на стендах кафедри.

Основні обов'язки наукового керівника: 1) допомога студентові у виборі теми дипломної роботи; 2) участь у складанні індивідуального плану й систематична перевірка його виконання студентом; 3) надання систематичних консультацій з питань порядку, послідовності виконання кваліфікаційної роботи, визначення змісту та обсягу відповідних частин роботи; 4) надання допомоги студентові у визначенні переліку питань і практичних матеріалів, які належить вивчити й зібрати під час науково-дослідної, науково-педагогічної або виробничої практики; 5) допомога в доборі наукових джерел, інших матеріалів, які доцільно використовувати при виконанні роботи; 6) надання консультацій за змістом роботи; 7) перевірка виконання студентом проміжних етапів і всієї роботи й надання допомоги в її науковому редагуванні; 8) вирішення питання про допуск роботи до попереднього захисту на кафедрі; 9) складання відгуку про кваліфікаційну роботу з її ґрунтовною характеристикою відповідно до критеріїв оцінювання.

Обов'язки студента: 1) обрати тему кваліфікаційної роботи; 2) скласти індивідуальний план щодо її виконання; 3) визначити перелік питань і практичних матеріалів, які належить вивчити й зібрати під час практик; 4) дібрати наукові джерела, які доцільно використати при виконанні кваліфікаційної роботи; 5) підготувати кваліфікаційну роботу відповідно до індивідуального графіку та згідно з цим положенням; 6) захистити кваліфікаційну роботу перед ДЕК, продемонструвавши рівень своєї наукової кваліфікації, уміння самостійно вести науковий пошук і вирішувати конкретні наукові завдання.

**Орієнтовний план-графік
організації виконання дипломних робіт**

Етапи	Терміни виконання (число, місяць)	Відповідальний за виконання (вчене звання, прізвище, ініціали)
Затвердження на засіданні кафедри тематики дипломних робіт та оприлюднення їх тематики на стендах кафедри, передача тематики старостам груп	27-32-37 тижнів до захисту	Завідувач кафедри
Подання студентами заяв про вибір теми дипломних робіт	24-29-34 тижні до захисту	Методист кафедри
Затвердження на засіданні кафедри тем дипломних робіт та призначення наукових керівників	20-25-30 тижнів до захисту	Завідувач кафедри
Затвердження завдання на дипломну роботу (індивідуальний навчальний план для магістрів). Оприлюднення графіку консультацій керівників	18-23-28 тижнів до захисту	Завідувач кафедри
Попередній захист дипломних робіт	2 тижні до захисту	Завідувач кафедри

2.1.2. Зміст та структура роботи

Зміст кваліфікаційної роботи передбачає (* - для ОКР «Спеціаліст» та «Магістр», ** - для ОКР «Магістр»):

- формулювання мети й завдань дослідження тощо (див. табл.2);
- аналіз стану вирішення проблеми за матеріалами вітчизняних і *зарубіжних публікацій, обґрунтування мети дослідження;
- вибір методів досліджень, які застосовуються під час розв'язання науково-дослідного завдання, розробку власного плану дослідження;
- науковий аналіз і узагальнення фактичного матеріалу, який використовується в процесі дослідження;
- отримання власних результатів, що мають теоретичне, прикладне або науково-методичне значення;
- **апробацію отриманих результатів у вигляді доповідей на наукових конференціях або підготовлених публікацій у наукових журналах і збірниках;
- узагальнення результатів досліджень з наведенням висновків і рекомендацій.

Ускладнення у структурі та обсязі науково-дослідної роботи студентів

Вид НДРС (місце у навчальному плані)	Обсяг роботи (без додатків) / джерела	Методики (мінімальна кількість)	Обов'язкові елементи вступу
Реферат (згідно плану СРС)	5-20 с. / 5-10 позицій	–	Мета і завдання, теоретичне і практичне значення теми
Курсова робота (2-й курс)	20-25 с. / 15-20 позицій	1-2 (за необхідності)*	Актуальність, об'єкт, предмет, мета, завдання, методи дослідження
Курсова робота (3-й курс)	25-30 с. / 25-30 позицій	2-3	Актуальність, об'єкт, предмет, мета, завдання, методи дослідження
Кваліфікаційна робота бакалавра (4-й курс)	40-60 с. / 30-40 позицій	2-3	Актуальність; об'єкт, предмет, мета, гіпотеза*, завдання, організація та методи дослідження, експериментальна база дослідження*, надійність та вірогідність, наукова новизна і теоретичне значення, практичне значення
Дипломна робота спеціаліста (5-й курс)	60-80 с. / 45-50 позицій (анотація укр., рос., англ. мовою)	3-4	Актуальність; об'єкт, предмет, мета, гіпотеза*, завдання, організація та методи дослідження, експериментальна база дослідження*, надійність та вірогідність, наукова новизна і теоретичне значення, практичне значення
Магістерська робота (5-й курс)	80-100 с. / 45-60 позицій (анотація укр., рос., англ. мовою)	3-4	Актуальність; об'єкт, предмет, мета, гіпотеза*, завдання, організація та методи дослідження, експериментальна база дослідження*, надійність та вірогідність, наукова новизна і теоретичне значення, практичне значення, апробація роботи, публікації, структура й обсяг роботи

Примітка. *Тільки для експериментальних робіт.

Назва роботи повинна бути, по можливості короткою, відповідати обраній спеціальності та суті вирішення наукової проблеми (завдання), вказувати на мету дослідження, його завершеність.

Орієнтовна структура курсової та дипломної роботи має такі основні позиції (вони **не нумеруються**):

- Титульний аркуш.
- Зміст.
- Перелік умовних скорочень (якщо є).
- Вступ:
 - Актуальність теми.
 - Об'єкт дослідження.
 - Предмет дослідження.
 - Мета дослідження.
 - Гіпотеза дослідження.
 - Завдання дослідження.
 - Методологічні та теоретичні основи дослідження (наукові теорії, підходи, принципи, які застосовували в роботі).
 - Методи та організація дослідження.
 - База дослідження (передбачає вичерпну інформацію про навчальний заклад, клас, групу і т. п., де проводилося дослідження).
 - Наукова новизна одержаних результатів.
 - Практичне значення.
 - Вірогідність і надійність.
 - Апробація результатів роботи (вказується, на яких наукових конференціях та інших заходах оприлюднено результати досліджень, що включені до роботи).
 - Публікації (вказується, в скількох статтях у наукових журналах, збірниках наукових праць, матеріалах і тезах конференцій опубліковано результати роботи).
 - Структура та обсяг наукової роботи.
- Основна частина (кілька розділів, див. додаток Б).
- Загальні висновки.
- Рекомендації (за необхідності).
- Список використаних джерел.
- Додатки (за необхідності).

Титульний аркуш (див. додаток) має містити:

- найменування ВНЗ, де виконана робота, факультету та кафедри;
- прізвище, ім'я та по-батькові автора;
- індекс УДК (за необхідності);
- назву роботи;
- шифр і найменування спеціальності;
- вид кваліфікаційної роботи (освітньо-кваліфікаційний рівень здобувача);

- науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я та по-батькові, наукового керівника;
- віза завідувача кафедри про допуск роботи до захисту;
- місто і рік.

Зміст подають на початку роботи. Він містить найменування та номери початкових сторінок усіх розділів, підрозділів та пунктів (якщо вони мають заголовки), зокрема, вступу, висновків до розділів, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел та ін.

Перелік умовних позначень, символів, одиниць, скорочень і термінів (за необхідності).

Якщо в роботі використано специфічну термінологію, а також використано маловідомі скорочення, нові символи, позначення тощо, то їх перелік може бути подано у вигляді окремого списку, який розміщують перед вступом.

Перелік потрібно друкувати двома колонками, в яких зліва за абеткою наводять, наприклад, скорочення, справа – їх детальну розшифровку.

Якщо в роботі спеціальні терміни, скорочення, символи, позначення і таке інше повторюються менше трьох разів, перелік не складають, а їх розшифровку наводять у тексті при першому згадуванні.

Вступ роботи розкриває сутність і стан наукової проблеми (задачі) та її значущість, підстави і вихідні дані для розробки теми, обґрунтування необхідності проведення дослідження.

Вступ повинен містити коротку характеристику теоретичного та прикладного значення досліджуваної проблеми.

Крім цього, у вступі для курсових робіт, як правило, розкривається актуальність теми, мета, об'єкт, предмет, завдання та методи дослідження. Для магістерських (як і для дисертаційних) робіт приводять, як правило, такі характеристики: актуальність теми дослідження, проблема, об'єкт і предмет дослідження, мета, гіпотеза (за необхідності), завдання, організація та методи дослідження, експериментальна база дослідження, надійність та вірогідність, наукова новизна і теоретичне значення, практичне значення, апробація роботи, публікації, структура й обсяг роботи (див. додаток В).

Актуальність, проблема і суперечність Підготовка психологічного дослідження розпочинається з конкретизації, уточнення його проблеми, цілей задач, оскільки від них залежить вибір виду дослідження, а останні вимагають різних витрат сил, ресурсів та часу. Доцільно досліднику зважати на принцип економії сил і ресурсів для проведення дослідження: матеріальні, часові і інтелектуальні витрати на проведення дослідження мають відповідати його проблемі, цілям, завданням і, водночас, бути мінімально достатніми для вирішення поставленої проблеми, досягнення цілей дослідження.

Досліднику потрібно прочитати, зробити необхідні виписки та проаналізувати з обраного напрямку інформацію різних джерел: енциклопедії, словники, довідники, монографії, наукові статті, автореферати дисертацій та їх рукописи, Інтернет тощо; узагальнити, зіставити прочитане, намітити можливі напрямки власного дослідження. Згодом, у міру нагромадження матеріалу, знайомства з новими джерелами літератури тема дослідження буде

уточнюватись чи змінюватися, що цілком природно. Проте, на початку необхідно визначити попередній варіант формулювання тематики дослідження.

Аналогічно формулюються на початку проблема, мета і завдання дослідження, а упродовж усієї роботи вони будуть уточнюватися. Проаналізуємо окремі питання такої діяльності.

Проблема дослідження – деяке достатньо важливе, проте ще не вирішене в науці чи практиці питання. Постановка проблеми – початок будь-якого дослідження.

У процесі визначення та формулювання проблеми необхідно:

- ретельно ознайомитись з історією розробки питання в працях попередників для чіткого формулювання меж відомого та невідомого, тобто визначити проблему;

- дотримуватись основних етапів у процесі постановки наукової проблеми: осмислення меж відомого і невідомого (знайомство з історією теми, проблеми і теперішнім станом); уточнення формулювання, визначення термінів; перевірка істинності і критичне осмислення зібраного матеріалу; конструювання структури проблеми;

- врахувати можливість розв'язання виявленої проблеми методами психологічної науки. У науковій проблемі головне, як і в будь-якій проблемній задачі, знайти не стільки відповідь, скільки спосіб її вирішення, оскільки основна характеристика проблеми в тім і полягає, що невідомий спосіб її вирішення.

Обґрунтування **актуальності дослідження** – означає пояснення необхідності вивчення даної проблеми у теперішній час. Слід розрізняти практичну та наукову актуальність. Дослідження варто розпочинати, якщо вони співпадають.

Актуальність дослідження означає важливість його для науки і практики.

Під час обґрунтування **актуальності проблеми дослідження** необхідно:

- з'ясувати та охарактеризувати з самого початку основні суперечності чи невідповідності між досягнутим рівнем психологічного знання і проблемами розвитку теорії і практики; між соціальними потребами (попитом на наукові ідеї та рекомендації) і наявними засобами їх задоволення, які можуть давати наука і практика; між відкриттям нових фактів, зв'язків, запитів практики і наявним станом теорії, що потребує вироблення нових теоретичних знань;

- не обмежуватись тільки посиланням на державні документи, в яких формулюються певні завдання, а пов'язати основні завдання із проблемами і суперечностями відповідної галузі психологічної науки; обов'язково вказати психологічні проблеми, які підтверджують необхідність проведення дослідження;

- коротко охарактеризувати завдання психологічної науки і практики в аспекті обраного напрямку дослідження в сучасних умовах (що зроблено вченими у даному напрямку, що залишилося нерозкритим, що має бути зроблено), критично проаналізувати стан вирішення обраної проблеми, а не лише вказувати імена відомих вчених чи дослідників даної проблеми;

- зазначити які аспекти проблеми залишились недосліджені або не задовольняють дослідника, а отже, надалі вказати на необхідність і своєчасність вивчення й розв'язання проблеми для подальшого розвитку науки і практики;

- ретельно аналізувати погляди вчених, на які посилається автор. Не об'єднувати кілька імен під час такого аналізу, якщо погляди вчених суттєво різняться, а вказати конкретно представників різних думок, шкіл чи підходів із фіксацією поглядів самого дослідника;

- провести аналіз і ступінь розв'язання даного питання в практиці; вказати на недоліки існуючих методик, діагностик тощо, а отже, практичну потребу в опрацюванні теми; прогнозований соціально-економічний ефект від впровадження одержаних результатів;

- уникати декларативного аналізу, простої констатації фактів тощо);

- у процесі обґрунтування актуальності логіка викладу може бути спрямована у напрямку:

- аргументації теоретичних (педагогічних, психологічних, філософських, соціальних) і практичних (потреби середньої чи вищої системи освіти, розробка методик тощо) причин;

- висування системи тез-доказів, які надалі узагальнюються у висновку щодо актуальності теми;

- завершити опис актуальності розпочатого дослідження, як правило, висновком про те, що незважаючи на наявні праці, наукові знання в цій галузі недостатні, застарілі, або ж зовсім відсутні.

Проблема дослідження, як правило, ширше його теми і містить перелік логічно пов'язаних питань, які безпосередньо співвідносяться із змістом проведеного огляду та аналізу літератури, із розробленою теорією щодо тематики досліджуваної наукової проблеми. Для кожного етапу і кожної частини запланованого дослідження необхідно сформулювати свої окремі питання, які мають узгоджуватись із назвою теми. Отже, у процесі планування дослідження, необхідно уточнювати і конкретизувати його тему.

Вибір та уточнення **теми дослідження** – визначення тих конкретних питань, на які дане дослідження має дати відповідь. Фактично це назва того, чим займається дослідник.

Під час самостійного вибору теми доцільно використати такі прийоми:

- перегляд аналітичних оглядів досягнень науки, написаних провідними спеціалістами (як правило, такі огляди завершуються переліком невирішених чи суперечливих наукових проблем і перспектив розвитку галузі науки);

- вибір теми за принципом повторення проведених досліджень, але з використанням нових, більш розроблених методів, тобто за допомогою поглиблення й уточнення наявних наукових даних і їхньої перевірки;

- ознайомлення зі спеціальною літературою, з новітніми дослідженнями, особливо на межі різних наук;

- теоретичне (філософське) узагальнення досліджень, теорій, результатів, критико-аналітичних і описових матеріалів.

- консультації з провідними діячами науки для виявлення маловивчених чи проблемних аспектів, що мають актуальне значення для теорії і практики.

Основні вимоги щодо вибору та формулювання **теми дослідження**:

- під час вибору звернути увагу, що актуальність теми визначається відсутністю праць, необхідних для вирішення сучасних проблем; зумовлена практичними потребами суспільства у певній галузі даної науки, а також особливістю, станом та потребами розвитку самої науки, логікою розвитку психологічної теорії;

- відобразити об'єкт, предмет і мету (призначення дослідження, його адресат);

- уникати трафаретного формулювання («удосконалення», «підвищення ефективності», «психолого-педагогічні умови» тощо); безпроблемних тем, істинність яких очевидна; називати в темі кілька предметів дослідження; дублювання тематик дослідження, особливо в історії розвитку вітчизняної психологічної думки чи школи тощо;

- звертати увагу на перспективні та актуальні напрямки (а отже і відповідні тематики) досліджень в галузі психології – методологічні і теоретичні проблеми психології, взаємозв'язки між психологією і педагогікою та іншими науками тощо;

- орієнтуватись на те, щоб дослідження, здійснене в процесі розробки курсової, бакалаврської теми, можливо було продовжити в подальших наукових пошуках.

Після вибору тематики визначається **об'єкт і предмет дослідження**, обираються адекватні засоби психологічної оцінки – діагностики стану даного об'єкта з точки зору обраного предмета дослідження до і після проведення експерименту. Дослідник має розрізняти, з одного боку, всю об'єктну сферу, яка його цікавить, а з іншого – те, стосовно чого він збирається одержати нове психологічне знання.

Об'єкт дослідження – матеріальний чи ідеальний об'єкт, який у даному випадку вивчається, тобто з яким проводиться заплановане експериментальне дослідження. Той самий об'єкт науки може бути предметом різних досліджень (наприклад, «навчальний процес» вивчають психологи, фізіологи, соціологи, педагоги, проте у всіх них різний предмет дослідження). Об'єкт належить всім, а предмет – знаходиться в полі зору окремого дослідника, це його особистісне бачення об'єкта. Об'єкт дослідження - це об'єктивна сукупність властивостей, що є джерелом інформації, полем наукового пошуку; це процес або явище, що існують незалежно від дослідника і на які звернено його увагу. Визначаючи об'єкт, ми відповідаємо на питання про те, що нами розглядається.

Приклади об'єктів психологічного дослідження: діяльність людей чи групи людей, пов'язані з певними видами діяльності; абстрактні об'єкти (поняття,

теорії тощо); психолого-педагогічні стосунки (між суб'єктами навчально-виховного процесу, особистістю і колективом, вихованням і самовихованням); організація чи управління пізнавальною діяльністю дітей тощо.

Наприклад:

- тема – «Особливості розвитку вольових якостей школяра»; об'єкт – вольова сфера школяра;

- тема – «Соціально-психологічні чинники сміливості школяра»; об'єкт – вольові якості школяра.

Об'єкт має бути узгоджений із змістом експериментальної (емпіричної) частини дослідження. Наприклад, якщо в якості об'єкта обрано «процес», то у емпіричній частині повинні бути відображені процесуальні характеристики: динаміка, механізм, закономірності тощо.

Об'єктом психологічного дослідження мають бути тільки психологічні явища – феномен, процес тощо, а не людина взагалі. У найбільш загальному визначенні - об'єкт може виступати, як джерело даних незалежних від внутрішніх характеристик дослідника.

Як проблему дослідження, так і будь-який об'єкт вивчити повністю практично неможливо. Всякий матеріальний та ідеальний об'єкт володіє множиною різноманітних властивостей. З них для теоретичного аналізу і наступного експерименту обирають, як правило, не більше трьох. Вони і складають предмет даного дослідження. Таким чином, предмет дослідження концентрує найбільш значущі властивості об'єкта, на які спрямована увага дослідника. Предмет дослідження - це та властивість або відношення в об'єкті, що підлягає глибокому спеціальному вивченню; це аспект розгляду, який дає уявлення про те, які сторони, властивості, функції, механізми об'єкта вивчаються; це те, що міститься в межах об'єкта.

Предмет дослідження – основні вимоги щодо вибору та формулювання:

- визначення **предмета** дослідження за своїм обсягом порівняно з об'єктом і за змістом завжди менше, чим детальна характеристика об'єкта дослідження;

- до предмета дослідження включаються лише ті елементи, зв'язки, відношення об'єкта, що підлягають вивченню в даній роботі. Предмет дослідження часто збігається з його темою, перегукується з нею за формулюванням.

Отже, об'єктом виступає те, що досліджується, а предметом, те, що в цьому об'єкті дістає наукове пояснення.

Наприклад.

1. Об'єкт дослідження: міжособистісне спілкування.

Предмет дослідження: роль функції візуальних знаків зовнішнього вигляду у спілкуванні.

2. Об'єкт дослідження: наполегливість як системна властивість особистості.

Предмет дослідження: психологічна структура, кількісні і якісні особливості наполегливості у людей з наркотичною залежністю.

Мета дослідження – очікувані кінцеві наукові результати, які дослідник прагне досягнути в результаті його проведення. Правильна постановка мети дає змогу чітко визначити тактику і стратегію дослідження, його загальну логіку та спрямованість. Після формулювання проблеми, визначення об'єкта і предмета дослідження встановлюється його мета. Предмет конкретизується в меті та завданнях дослідження. Під час формулювання мети дослідник визначає результат, який прагне одержати.

Основні вимоги щодо визначення та формулювання *мети* дослідження:

- формулювати проблему більш загальними фразами, а мету дослідження – достатньо конкретними із вказівкою результатів, які мають бути одержані для вирішення поставленої проблеми (мета має бути досяжною). Не бажано використовувати слово «шлях», наприклад: «обґрунтувати шлях ...», оскільки у такому формулюванні мети відсутня конкретність;

- не формулювати мету дослідження надто стисло і надто широко;

- типові формулювання (див. додаток В): обґрунтування змісту, форм, методів і засобів...; виявлення, обґрунтування й експериментальна перевірка психологічних умов (чи передумов) формування (виховання, розвитку)...; розробка психолого-педагогічних (науково-методичних, організаційно-психологічних, соціально-психологічних) основ формування (виховання, розвитку) у кого-небудь чого-небудь; розробка методики формування (застосування) чого-небудь; визначення і розробка психологічних засобів (системи засобів)...; розробка теоретичної моделі чого-небудь; розробка вимог, критеріїв;

- в галузі історії психології дослідження може бути присвячено:

- творчій спадщині певного діяча, у цьому випадку, як правило, метою ставиться характеристика (дати цілісну характеристику, розкрити особливості) психологічної концепції ... (ім'я обраного діяча), показати її історичну значущість і роль у розвитку сучасної психології тощо.

Метою дослідження кваліфікаційних робіт може бути, наприклад, експериментальне обґрунтування певного психологічного стану людини, розробка технології професійного відбору і т.п.

Гіпотеза – це припущення прогнозувального характеру, наукове судження, для висування і експериментальної перевірки якого потрібні аргументовані висновки наукового і практичного характеру. Це проект усього дослідження. Припущення спрямоване на пояснення деякого явища чи групи явищ. Гіпотеза висувається на основі відомостей про досліджуване коло явищ і спрямовує наступні спостереження й експерименти. Гіпотеза є однією з ланок у розвитку наукового пізнання. Процес висування і спростування гіпотез можна вважати основним і найбільш творчим етапом діяльності дослідника.

Після перевірки, доведення, обґрунтування, підтвердження експериментом, фактами гіпотеза перетворюється в компоненти достовірного теоретичного знання про реальність (факти, закономірності, закони), а спростована – стає помилковим припущенням. В обох випадках гіпотеза припиняє своє існування.

У методології науки розрізняють теоретичні гіпотези і гіпотези як емпіричні припущення, що підлягають експериментальній перевірці. Перші входять до структури теорій як основні частини. Теоретичні гіпотези висуваються для усунення внутрішніх суперечностей у теорії або для подолання неузгодженостей теорії й експериментальних результатів і є інструментом удосконалення теоретичного знання.

Другий тип гіпотез – припущення, висунуті для вирішення проблеми методом експериментального дослідження. Такі припущення називаються експериментальними гіпотезами, що не обов'язково повинні ґрунтуватися на теорії. Точніше, можна виділити, принаймні, три види гіпотез за їх походженням:

- гіпотези першого виду ґрунтуються на теорії чи моделі реальності і є прогнозами, наслідками цих теорій чи моделей (так звані теоретично обґрунтовані гіпотези). Вони призначені для перевірки наслідків конкретної чи теоретичної моделі;

- другий вид – наукові експериментальні гіпотези, також висунуті для підтвердження чи спростування тих чи інших теорій, законів, раніше виявлених закономірностей чи причинних зв'язків між явищами, але не базуються переважно на вже існуючих теоріях, а сформульовані за інтуїцією дослідника;

- третій вид – емпіричні гіпотези, що формулюються для даного конкретного випадку в термінах конкретної експериментальної процедури. Завжди можна провести експеримент щодо їх безпосередньої перевірки.

За змістом гіпотези можна розділити на гіпотези про наявність:

- явища;
- зв'язку між явищами;
- причинного зв'язку між явищами.

За призначенням гіпотез у конкретному психологічному дослідженні виділяють:

- основну (загальну), яка вказує основні шляхи можливого вирішення проблеми дослідження;

- робочу, яка приймається в процесі емпіричного дослідження і характеризує окремі підходи щодо верифікації загальних проблем;

- нульову, яка є конкурентною щодо робочої гіпотези, тобто її спростування стає підтвердженням робочої гіпотези.

Експериментальна гіпотеза призначена для організації експерименту, а статистична – для організації процедури порівняння досліджуваних параметрів. Таким чином, статистична гіпотеза необхідна на етапі математичної інтерпретації даних емпіричних досліджень. Природно, велика кількість статистичних гіпотез необхідна для підтвердження чи спростування основної експериментальної гіпотези. Експериментальна гіпотеза – первинна, статистична – вторинна.

Не у всіх дослідженнях повинна бути в обов'язковому порядку гіпотеза. Наприклад, у галузі історії психології, гіпотеза, як правило, відсутня.

Основні рекомендації щодо **побудови та формулювання гіпотези дослідження**:

- побудова гіпотези можлива лише на основі ретельного вивчення психологічних явищ (характерні риси, обставини, умови) та наукової літератури, аби сформулювати можливу їх причину й побудувати відповідну гіпотезу;

- гіпотеза висувається в науці для розв'язання конкретної проблеми, пояснення нових фактів, усунення суперечності між теорією і новими експериментальними даними; визначає для розв'язання поставленого психологічного завдання найбільш ефективний засіб, форми й методи;

- переважно гіпотези формулюють у вигляді *«Якщо має місце А, то матиме місце й В при виконанні умови С»*. Таким чином, реалізується припущення про причинно-наслідкові зв'язки між психологічними явищами, між причинами і наслідками, оскільки гіпотеза має пояснювати усе коло явищ, на які поширюються її твердження.

Під час формулювання робочих гіпотез особливо важливо дотримуватись логічних вимог до визначення наукових понять. Якщо ж необхідно використовувати терміни, які трактуються неоднозначно в науці, то дослідник має їх уточнити і навести у відповідності з вимогами логіки визначення понять.

Завдання дослідження конкретизують мету дослідження та визначають послідовність її досягнення; покликані дати уявлення про те, що слід зробити для досягнення мети. Завдання (на відміну від мети) – це зміст усіх послідовних етапів організації і проведення дослідження, які спрямовані для досягнення мети.

Завдання психологічного дослідження, згідно (Методика та організація наукових досліджень із психології // Електронний ресурс http://imanbooks.com/book_344_page_116) можуть включати в себе такі елементи:

- 1) вирішення певних теоретичних питань, які входять до загальної проблеми дослідження (наприклад, виявлення сутності соціально-психологічного поняття, явища, процесу, подальше вдосконалення його визначення, розробка ознак, рівнів функціонування, критеріїв ефективності, принципів та умов застосування тощо);

- 2) всебічне (при потребі й експериментальне) вивчення практики вирішення даної психологічної проблеми, виявлення її типового стану, типових недоліків і труднощів, їх причин, а також типових рис передового досвіду. (Таке вивчення дає змогу: перевірити ті дані, які опубліковані в спеціальній психологічній літературі, періодичних виданнях, підняти їх з рівня думок окремих авторів на рівень наукових фактів, обґрунтованих у процесі спеціального дослідження психологічного процесу в даному напрямі);

- 3) обґрунтування необхідної системи заходів для вирішення даної психологічної проблеми (це обґрунтування, з одного боку, спирається на теоретичні дані, отримані автором у процесі вирішення першого завдання свого дослідження, а з іншого, – на дані вирішення другого завдання дослідження.

Обґрунтування системи заходів фактично збігається з конкретизацією гіпотези дослідження, про що буде сказано нижче);

4) експериментальна перевірка запропонованої системи заходів з точки зору відповідності її критеріям оптимальності, тобто досягнення максимально можливих у відповідних умовах результатів вирішення психологічної проблеми при певних затратах часу і зусиль (це завдання може ставитись автором лише за умови його фактичної необхідності, а також за наявності всіх необхідних умов його реалізації);

5) розробка методичних рекомендацій та пропозицій щодо використання результатів психологічного дослідження.

Наукова новизна характеризує особистий внесок автора щодо розв'язання досліджуваної проблеми. Основні рекомендації щодо формулювання **наукової новизни** завершеного психологічного дослідження:

- звертати увагу на те, що до наукової новизни належать як нові теоретичні положення, представлені у формі розробленої концепції, виявленої закономірності, обґрунтованого понятійно-категоріального апарату, відкритих нових аспектів досліджуваної проблеми чи її елементів тощо (теоретична новизна), так і розроблені вперше і обґрунтовані практичні рекомендації, методики, вимоги (практична новизна), які раніше не були відомі у психології. Таким чином, можна виділити три аспекти наукової новизни результатів дослідження:

- принципово нові в даній галузі знання («вперше розроблено», «вперше визначено», «вперше здійснено» тощо);

- одержані наукові результати розширюють чи доповнюють відомі теоретичні чи практичні положення, вносять нові елементи («удосконалено»);

- одержані наукові результати конкретизують, уточнюють відомі теоретичні чи практичні положення, поширюють відомий метод на новий клас об'єктів чи явищ («набуло подальшого розвитку»);

- залежно від типу завершеного дослідження (фундаментальне, теоретичне, прикладне) бажано надати формулюванню наукової новизни відповідного спрямування;

- залежно від функцій результатів завершеного дослідження порівняно з відомими науковими даними їх можна представити у такій формі, щоб виокремити внесок дослідника, а саме: що ним було «удосконалено», «уточнено»; «конкретизовано», «узагальнено», «розширено» з відомих теоретичних чи практичних положень, рекомендацій, методик, діагностик тощо;

- звертати увагу на зв'язок наукової новизни з її евристичністю, тобто можливістю одержання на її основі нових результатів і наукових даних;

- чітко й конкретно сформулювати, що внесено дослідником нового до психологічної теорії, практики, методики, діагностики тощо (розкрити суть чи

зміст розробленої концепції, методичних умов, сформулювати виявлені закономірності, обґрунтувати понятійно-категоріальний апарат і т.п.) тощо.

Теоретична значущість психологічного дослідження визначається тим, що дають одержані результати для науки і подальшого її розвитку, **практична** – передбачає розробку та при можливості впровадження в життя психологічних рекомендацій, або вказати де і яким чином одержані результати можна використати на практиці.

Основні рекомендації щодо формулювання **практичного значення одержаних результатів** завершеного психологічного дослідження:

- звертати увагу на те, що до практичних результатів проведеного дослідження, як правило, належать розроблені автором нові навчально-методичні посібники, рекомендації, правила, програми, методики, діагностики, навчальне чи діагностичне обладнання тощо;
- визначити конкретні проблеми психологічної практики, які пов'язані з тематикою дослідження і можуть бути вирішені;
- обґрунтувати наступність та доцільність впровадження одержаних результатів, що сприятимуть позитивним змінам в практиці за умови мінімальних матеріальних і моральних витрат;
- вказати (при можливості) оцінку можливого ефекту від впровадження;
- визначити критерії ефективності впровадження.

Вірогідність і аргументованість психологічного дослідження забезпечується дотриманням таких умов:

- відповідність основним напрямкам розвитку вітчизняної та зарубіжної і психології, повнота і належна якість інформаційної бази дослідження;
- висвітлення різниці поглядів дослідника с існуючими в психологічній теорії щодо досліджуваної проблеми;
- правильність вибору чи розробки комплексу дослідницьких методів та процедур їх застосування;
- точність проведення розрахунків, коректна якісна та кількісна обробка емпіричних даних, однозначність трактування результатів;
- автор має навести чіткі аргументи (а не загальні фрази) щодо вірогідності дослідження, достовірності й об'єктивності одержаних результатів, правильності визначеної гіпотези і її підтвердження, надійності сформульованих наукових висновків.

Основна частина містить ґрунтовний виклад усього дослідження і складається з розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів. Кожний розділ починають з нової сторінки. Основному тексту кожного розділу може передувати передмова з коротким описом вибраного напрямку та обґрунтування застосованих методів досліджень. У кінці кожного розділу можна сформулювати висновки із стислим викладенням наведених у розділі

наукових і практичних результатів, що дає змогу вивільнити загальні висновки від другорядних подробиць.

Розділи основної частини містять:

- теоретичний аналіз проблеми шляхом огляду літератури за темою і вибір напрямків досліджень. Наприклад, виклад історії і теорії досліджуваного питання, критичний аналіз літератури, вказати погляди автора;
- систематизацію і узагальнення фактів з використанням необхідних ілюстрацій (схеми, графіки тощо);
- виклад загальної методики і основних методів досліджень;
- експериментальну частину і методику досліджень;
- відомості про проведені теоретичні і (або) експериментальні дослідження з належною (статистичною при необхідності) обробкою одержаних результатів;
- аналіз і узагальнення результатів досліджень, аргументовані висновки, обґрунтовані пропозиції та рекомендації.

Виклад матеріалу підпорядковують одній провідній, чітко визначеній автором ідеї.

Зауважимо, що у процесі проведення психологічних досліджень і написання наукової дослідної роботи слід чітко дотримуватися етичності та конфіденційності як провідних стрижневих принципів психологічного дослідження. Категорично неприпустимо називати прізвища досліджуваних осіб під час обговорення результатів чи наводити їх у таблицях із результатами досліджень, а також подавати будь-яку інформацію, на підставі якої можна ідентифікувати досліджуваних.

Перший розділ (РОЗДІЛ 1) присвячується аналізу теоретичних джерел із проблеми. У ньому описуються встановлені факти, закономірності, які являють собою теоретичну основу дослідження, що дозволяє визначити ступінь дослідженості проблеми та ті сторони, що залишилися поза увагою авторів. Як правило, за кількістю аспектів проблеми визначається кількість підрозділів. Кожен підрозділ є завершеною частиною роботи, в якій виділено головну ідею, відображену у сукупності проаналізованих джерел. Ця ідея формулюється як висновок у підрозділі. Сам розділ має свою змістовну назву, яка відображає те, що в цьому розділі викладено. Назва не може формулюватись так – «аналіз джерел літератури з проблеми «...»».

У першому розділі окреслюють основні етапи розвитку наукової думки з обраної проблеми дослідження. Стисло, критично висвітлюючи роботи вчених, автор наукової роботи повинен поставити ті питання, які залишилися недостатньо вивченими, а відтак визначити власну роль у розв'язанні тієї чи тієї проблеми. Основна частина курсової роботи складається з розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів. У розділі може бути декілька параграфів (підрозділів).

Кожен розділ починається з нової сторінки. Основному тексту кожного розділу може передувати передмова з коротким описом обраного напрямку й обґрунтуванням використаних методів дослідження.

Перший з них (1.1) розкриває понятійний апарат – основні визначення і положення усього, що заявлено у формулюванні теми – поняття, їх взаємозв'язки, точки зору різних авторів на ці поняття.

Дослідник має вказати, якої точки зору він дотримується і чому. Якщо його не задовольняє існуюче визначення понять, або яке-небудь поняття не розкрито у літературі, він може представити своє пояснення.

Другий підрозділ (1.2) може бути присвячений вивченню суміжних досліджень, які є за темою. А саме, студенту слід познайомитись із дослідженнями інших авторів за цією темою, виявити схожість та розбіжності, дати критичний аналіз і все це представити у тексті своєї роботи.

Загальний обсяг огляду літератури не повинен перевищувати 30 % від обсягу основної частини наукової роботи.

У кінці кожного розділу формулюються висновки зі стислим викладом наведених у розділі наукових і практичних результатів, що дає змогу зробити висновки більш конкретними (1-1,5 сторінки). Зокрема тут подаються узагальнення викладених у першому розділі відомостей і обґрунтовується необхідність саме в тому дослідженні, що планує зробити студент.

У змісті вони виглядають таким чином: «Висновки до розділу 1».

РОЗДІЛ 2. Цей розділ є, як правило, методологічним і містить інформацію про методи і методики дослідження присвячений обґрунтуванню емпіричної (експериментальної) частини дослідження, вибору та опису методів та методик дослідження, докладно викладається логіка дослідження. Він має також декілька підрозділів. У дипломній роботі бакалавра доцільно застосувати 2-3 методики, спеціаліста та магістра - не менше 3-4, які стали основними під час проведення аналізу.

У роботі мають міститися описи наявних методів для вирішення класу завдань, аналіз вибраного студентом методу чи методичного прийому (його недоліки і позитивні сторони) з обґрунтуванням доцільності використання в конкретних випадках і користі для психолога. Студент повинен показати розуміння сутності методу і основних принципів його використання, вказати можливі сфери і обмеження його використання, продемонструвати ефективність використання даного методу на конкретному психологічному матеріалі.

2.1. Методи та методики дослідження.

У ньому розглядаються теоретичні основи обраних методів та методик, коротко описуються усі можливі методи та методики, які використовуються для вивчення студентом предмета дослідження і обґрунтовується вибір студентом саме цієї, обраної методики обраних методів та методик. Методика повинна пройти психометричну перевірку, це означає, що повинні бути відомості про валідність методики. Також визначається обов'язково мета методики – що автор роботи очікує від цієї методики для вирішення завдань роботи, чому він обрав саме цю методику. Якщо виникла необхідність у апробації методики і студент її проводив, треба додати в цьому розділі результати апробації і докази валідності та надійності методики. Якщо обрана методика є загальновідомою, то її зміст можна надати у вигляді додатків, але,

порядок обробки даних і основи інтерпретації наведених методик також мають бути представлені у цьому розділі. Якщо методика не так широко розповсюджена, то вона уся надається в основному тексті роботи у другому розділі. Таким чином, у роботі обрана методика має бути представлена повністю.

При виборі декількох методик доцільно обирати такі, щоб вони доповнювали одна одну (дані якісного і кількісного характеру, суб'єктивні і об'єктивні показники); щоб результати окремого досліджуваного можна було співставити з груповими даними

2.2. Характеристика групи респондентів.

Формування вибірки досліджуваних. Основними вимогами є адекватність та репрезентативність. Адекватною вважається вибірка достатнього обсягу (розміру) для того, щоб кількісні характеристики мали достатній рівень достовірності. Репрезентативність - представленість, показовість, відповідність характеристик, одержаних в результаті часткового (вибіркового) обстеження будь-якого об'єкта, характеристикам цього об'єкта в цілому, що дозволяє розповсюдити висновки часткового обстеження на всю популяційну сукупність (генеральну сукупність).

Обсяг досліджуваної вибірки:

- найбільший обсяг вибірки при розробці діагностичної методики - від 200 до 1000-2500 осіб;
- якщо потрібно порівняти дві вибірки, їх загальна чисельність повинна бути не менше 50 осіб; чисельність порівнювальних вибірок повинна бути приблизно однаковою;
- якщо вивчається взаємозв'язок між будь-якими властивостями, тоді обсяг вибірки повинен бути не менше 30-35 осіб.

Кваліфікаційна робота виконана на вибірці 15-20 осіб приводить до зниження оцінки (такі вибірки виправдані лише при дослідженні психічних ознак, унікальних здібностей людини).

Представляються дані про кількість і склад респондентів при необхідності – територіальна база дослідження. Якщо у майбутньому планується порівнювати які-небудь показники, наприклад, за статевою ознакою, то треба вказати кількість чоловіків та жінок. Теж саме - за віком або іншою ознакою. Але, не слід цього робити, якщо ці показники не відповідають меті та завданням дослідження і в подальшому не будуть використовуватися.

У цілому другий розділ повинен займати до 20 % від усього обсягу роботи і може мати декілька підрозділів, які обов'язково мають свою особисту назву.

2.3. Аналіз результатів констатувального дослідження.

У цьому підрозділі наводяться результати емпіричних досліджень після проведення їх статистичного аналізу. Для обробки отриманих результатів дослідження слід застосовувати математично-статистичні методи та їх співставлення (наприклад, кореляційний, факторний або кластерний аналіз, тощо). Результати досліджень доцільно подавати у вигляді таблиць, схем, малюнків, графіків, які обов'язково супроводжуються текстовим описом. При цьому таблиці не слід дублювати графіками, або малюнками і навпаки. При

бажанні додаткові ілюстративні матеріали можливо подати у вигляді додатків. Усі отримані результати обов'язково мають супроводжуватися інтерпретацією автора (обговоренням результатів). А саме, студент дає своє припущення про причини та наслідки того явища, котре він зафіксував у ході проведення дослідження заданою методикою та встановити зв'язок із іншими явищами. У ході пояснення (інтерпретації) студент також співставляє отримані результати із даними з джерел літератури (див. Розділ 1, висновки). Він має пояснити, чим викликані розбіжності з тими даними, якщо вони є, або співставити з ними.

У кінці подаються «Висновки до розділу 2».

РОЗДІЛ 3. Цей розділ також має відповідну назву, яка відображає його зміст та впливає із теми дослідження. Він може називатися – «Напрямки діяльності психолога з розвитку вольових якостей школярів» У цьому розділі подаються психокорекційні, тренінгові, розвивальні програми з активізації особистісного потенціалу досліджуваних. А також форми та методи діяльності психолога з подолання негативних проявів (агресивності, тривожності, конфліктності тощо) виявлених у експериментальному дослідженні.

Доцільно надати практичні рекомендації стосовно використання результатів свого дослідження та вдосконалення роботи психолога.

РОЗДІЛ 3 становить біля 30 % обсягу роботи і може бути розподілений на підрозділи у відповідності із логікою роботи - 3.1; 3.2 тощо.

У кінці подаються «Висновки до розділу 3».

Треба обов'язково вказати, чи підтвердилась гіпотеза, а якщо ні пояснити чому, бо негативний результат - це також результат дослідження.

Тобто, у розділах (РОЗДІЛ 2; РОЗДІЛ 3) вичерпно репрезентують основні результати дослідження, акцентуючи увагу на тому новому, що вносить автор роботи у розробку певної проблеми. Виклад матеріалу підпорядковується одній провідній ідеї, чітко визначеній автором.

Загальні висновки (найбільш вагомими науковими та практичними результатами одержані в роботі) повинні містити формулювання розв'язаної наукової проблеми (задачі), її значення для науки чи практики. У першому пункті висновків коротко оцінюють стан питання. Далі у висновках розкривають методи вирішення поставленої в роботі наукової проблеми (задачі), їх практичний аналіз, порівняння з відомими розв'язаннями.

Висновки, як правило, представляються у формі коротких і конкретних тверджень, формулювання яких спирається на факти, доведення тощо. Обсяг і зміст понять, що використовуються у висновках має відповідати обсягу і змісту понять, представлених у остаточних (уточнених) формулюваннях експериментальних гіпотез.

Як правило, у висновках:

- обов'язково зазначають, що:

- зроблено вперше;

- вдосконалено;

- набуло подальшого розвитку;

- наголошують на якісних та кількісних показниках здобутих результатів у відповідності з поставленими завданнями (бажано у такій же наступності),

даються пропозиції та рекомендації щодо їх використання; вказуються перспективні напрями подальшого дослідження проблеми.

Загальні висновки повинні чітко відображати зміст роботи. Кожне завдання має бути вирішене і відображене у висновках. Подаються найбільш важливі наукові і практичні результати, отримані в процесі дослідження, формулюються рекомендації, що вказують на можливість наукового та практичного використання отриманих результатів. У висновках бажано акцентувати на якісних і кількісних показниках отриманих результатів, обґрунтувати достовірність результатів, викласти рекомендації щодо можливостей їхнього використання.

Список використаних джерел – бібліографічний опис інформаційних джерел, які використано в процесі наукового дослідження.

Додатки – допоміжний матеріал, який сприяє висвітленню теми дослідження. Як правило, це різноманітні таблиці, схеми, рисунки, результати розрахунків тощо.

2.2. Інші форми науково-дослідної роботи студентів

Реферат – одна з початкових форм представлення наукових результатів у письмовій формі. У рефераті молоді дослідники-студенти, майбутні аспіранти, усі, хто захоплюється дослідницькою роботою, представляють мету, завдання і результати проведеного дослідження, розкривають теоретичне і практичне значення теми, аналізують літературні джерела, наводять відповідні висновки (табл.2).

Не існує чітко визначених правил його розробки, але бажано дотримуватись рекомендацій з оформлення:

- обсяг реферату визначається згідно обраної тематики, як правило, 5-20 сторінок комп'ютерного друку;
- реферати повинні бути написані простою і ясною мовою, варто уникати довгих речень, незрозумілих термінів. Якщо ж такі терміни наводяться, то необхідно приділити їм увагу, дати визначення, привести основні підходи до їх змісту і типології;
- не захоплюватись списуванням тексту, повного представлення літературного джерела;
- матеріал реферату має бути зрозумілий, осмислений, наповнений особистісною позицією.

Завдання реферату

- розвиток мислення студентів (вміння аналізувати, зіставляти та узагальнювати різні точки зору, вміння характеризувати конкретний матеріал, формулювати висновки);
- розширення світоглядної парадигми у студентів та поглиблення їх фахових знань з навчальної дисципліни;
- формування вмінь реферування;

- розвиток базисних умінь наукової роботи (вміння самостійно знаходити необхідний науковий матеріал, користуватися довідковою літературою, складати список використаної літератури, формулювати висновки);
- оволодіння основами наукового писемного мовлення;
- формування гностичних умінь, необхідних для оволодіння певною дисципліною;
- розвиток умінь установлювати зв'язки певної науки з іншими науками та визначати характер цих зв'язків;
- розвиток умінь самостійно знаходити й вивчати наукову літературу, використовуючи цей матеріал для підготовки огляду наукової літератури, пов'язаної з історією вивчення певних теоретичних питань.

На практиці може бути використаний наступний алгоритм написання реферату: вибір теми реферату; опис і порівняння основних понять, за подібністю чи відмінністю з іншими поняттями; перерахування методів, за допомогою яких можна провести дослідження з обраної теми; опис прикладів з життя, літератури, що підтверджують висловлені в рефераті положення; висновки.

Тези доповідей і виступів. Це викладені в короткій формі оригінальні наукові ідеї з обраної здобувачем теми.

Основні вимоги до тез:

- стислість тексту. Основні положення дослідження повинні викладатися чітко і лаконічно. Обсяг тез, що представляються до публікації, складає, як правило, 2-5 сторінок роздрукованого на комп'ютері тексту;
- інформативність. Для наочності тези можуть бути постачені цифровими матеріалами, графіками, таблицями.

Більш значимі наукові результати, що вимагають розгорнутої аргументації, публікуються у формі наукової статті.

Наукова стаття – опис завершеного і логічно побудованого дослідження, присвяченого конкретній проблемі, що входить у завдання основної роботи (кваліфікаційної та ін.).

Основні вимоги о статті:

- структура статті згідно існуючих вимог у фахових виданнях (Постанова ВАК від 15.01.2003 №7-05/1):
 - постановка проблеми (формулюється наукова проблема і актуальність того її аспекту, чому присвячено статтю);
 - аналіз останніх досліджень (аналіз стану вивчення даної проблеми);
 - формулювання цілей статті (постановка завдання);
 - основна частина (обґрунтовуються одержані наукові результати);
 - висновки (узагальнення даних статті, наукова новизна, теоретична і практична значущість одержаних результатів, можливі подальші дослідження в обраній царині);
- назва статті має окреслювати основну ідею її змісту;

- після назви статті в першому верхньому куті першого аркуша, як правило, пишуть ініціали і прізвище автора, деколи вказують місто чи вуз, де він працює;

- список використаних джерел, графіки й інший ілюстративний матеріал, цитування тощо оформляються згідно загальних вимог до оформлення наукових робіт;

- до тексту статті додають, як правило, анотацію (резюме), ключові слова.

Рецензія, відгук – аналіз наукового, навчального, художнього чи іншого доробку. Предмет аналізу: кваліфікаційна робота, наукова стаття, підручник, монографія, автореферат, дисертація тощо.

Типова структура рецензії/відгуку:

- вступ (предмет аналізу; актуальність теми; структура тексту).
- основна частина (короткий зміст; загальна оцінка; недоліки).
- висновок (підсумкова оцінка чи узагальнення, побажання автору).

Доповідь (семінар, конференція, захист кваліфікаційної роботи тощо).
Можлива схема виступу-повіді:

- мотиваційна частина (повідомлення нової наукової інформації, висвітлення існуючої суперечності, пояснення причини явищ тощо). Деякі прийоми для зацікавлення слухачів: розпочати з цікавої цитати, що пов'язана з тематикою виступу; поставити проблемне чи оригінальне запитання; навести конкретний приклад з життя, навчання тощо; образно порівняти предмет виступу з конкретним явищем тощо;

- аналітико-синтетична частина (формування основних думок, положень-тез);

- основна частина (висвітлення одержаних результатів лаконічно, конкретно, наочно, використовувати порівняння тощо; оптимальне поєднання науковості з доступністю матеріалу для слухачів);

- завершення виступу. Варіанти завершення виступу: стислий виклад основних думок доповіді; цитування важливих положень, ідей згідно тематики доповіді; поставити узагальнююче питання для слухачів з метою подальшого осмислення висвітленої у доповіді проблеми тощо.

Завершальні фрази мають концентрувати головну ідею. Варіанти початку формулювань: «Таким чином, ...»; «Отже, можна стверджувати ...»; «Основну ідею, таким чином, можна звести до наступного ...»; «Підсумуємо основні думки ...».

Типові помилки під час виступу:

- зловживання іноземною термінологією і поняттями, які ускладнюють сприйняття головної думки;

- надмірна гучність голосу чи монотонна інтонація, без акцентів на важливі моменти доповіді тощо (слухачі через кілька хвилин не сприймають таку мову);

- побудова складних речень з кількістю слів понад 14-15. Такі фрази не сприймаються через надмірно складну граматичну конструкцію;

- наявність слів-паразитів («так», «значить» тощо);

- надмірна кількість цифрової інформації, що зменшує увагу слухачів.

3. ОФОРМЛЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ КУРСОВИХ ТА ДИПЛОМНИХ РОБІТ

3.1. Загальні вимоги

Титульний аркуш містить (див. додаток А): найменування ВНЗ і кафедри, де виконано кваліфікаційну роботу; прізвище, ім'я, по батькові автора; індекс УДК; назву роботи; шифр і найменування спеціальності; кваліфікаційний рівень, на який претендує студент; науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові наукового керівника; місто і рік.

Зміст подають на початку роботи (див. додаток Б). Він містить найменування та номери початкових сторінок усіх розділів, підрозділів та пунктів (якщо вони мають заголовки), зокрема вступу, висновків до розділів, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел.

Кваліфікаційну роботу друкують за допомогою комп'ютера (через 1,5 інтервали) на одній стороні аркуша білого паперу формату А4 (210x297 мм) до тридцяти рядків на сторінці. Шрифт Times New Roman, висота pt14. Готують два примірники роботи, які повинні бути ідентичними. Текст роботи необхідно друкувати, залишаючи береги таких розмірів: лівий не менше 20 мм (як правило, 2,5-3 см); правий не менше 10 мм (як правило, 1-2 см); верхній не менше 20 мм (як правило, 2 см); нижній не менше 20 мм (як правило, 2 см).

Шрифт друку повинен бути чітким, чорного кольору середньої жирності.

Обсяг роботи (табл.2) та кількість літературних джерел залежить від її виду та змісту. Напр., кількість літературних джерел для кваліфікаційної роботи бакалавра не менше 30. Якщо робота передбачає теоретичне дослідження деяких психологічних проблем, питань історії психології і т.д., то список літератури має містити не менше 50 джерел.

Роздруковані на ЕОМ програмні документи повинні відповідати формату А4 (мають бути розрізаними). Їх включають до загальної нумерації сторінок роботи і розміщують, як правило, в додатках.

Текст основної частини роботи поділяють на розділи, підрозділи, пункти та підпункти.

Заголовки структурних частин роботи **«ЗМІСТ»**, **«ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ»**, **«ВСТУП»**, **«РОЗДІЛ»**, **«ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ»**, **«СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ»**, **«ДОДАТКИ»** друкують великими літерами симетрично до тексту. Заголовки підрозділів друкують маленькими літерами (крім першої великої) з абзацного відступу. Крапку в кінці заголовка не ставлять. Якщо заголовок складається з двох або більше речень, їх розділяють крапкою. Заголовки пунктів друкують маленькими літерами (крім першої великої) з абзацного відступу в розрядці в підбір до тексту. В кінці заголовка, надрукованого в підбір до тексту, ставиться крапка.

Відстань між заголовком (за винятком заголовка пункту) та текстом повинна дорівнювати 3-4 інтервалам.

Кожну структурну частину роботи слід починати з нової сторінки.

До загального обсягу роботи не входять додатки, список використаних джерел, таблиці та рисунки, які повністю займають площу сторінки. Але всі

сторінки зазначених елементів роботи підлягають нумерації на загальних засадах.

3.2. Нумерація

Нумерацію сторінок, розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів, малюнків, таблиць, формул подають арабськими цифрами без знака №.

Першою сторінкою кваліфікаційної роботи є титульний аркуш, який включають до загальної нумерації сторінок. На титульному аркуші номер сторінки не ставлять, на наступних сторінках номер проставляють у правому верхньому куті (чи посередині) сторінки без крапки в кінці.

Такі структурні частини роботи, як зміст, перелік умовних позначень, вступ, висновки, список використаних джерел не мають порядкового номера. Звертаємо увагу на те, що всі аркуші, на яких розміщені згадані структурні частини роботи, нумерують звичайним чином. Не нумерують лише їх заголовки, тобто **не можна** друкувати: «1.ВСТУП» або «Розділ 6.ВИСНОВКИ». Номер розділу ставлять після слова «РОЗДІЛ», після номера розділу та його назви **крапку НЕ ставлять**, потім з нового рядка друкують заголовок розділу.

Підрозділи нумерують у межах кожного розділу. Номер підрозділу складається з номера розділу і порядкового номера підрозділу, між якими ставлять крапку. В кінці номера підрозділу повинна стояти крапка, наприклад: «2.3.» (третій підрозділ другого розділу). Потім у тому ж рядку йде заголовок підрозділу.

Наприклад,

РОЗДІЛ 1

ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЯ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ПРОБЛЕМ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

1.1. Підходи до розуміння сутності, функцій та структури спілкування

Пункти нумерують у межах кожного підрозділу. Номер пункту складається з порядкових номерів розділу, підрозділу, між якими ставлять крапку. В кінці номера повинна стояти крапка, наприклад: «1.3.2.» (другий пункт третього підрозділу першого розділу). Потім у тому ж рядку йде заголовок пункту. Пункт може не мати заголовка.

Підпункти нумерують у межах кожного пункту за такими ж правилами, як пункти. Пункти та підпункти вводять в роботу лише при необхідності.

Ілюстрації (фотографії, креслення, схеми, графіки, карти тощо) і таблиці необхідно подавати в роботі безпосередньо після тексту, де вони згадані вперше, або на наступній сторінці. Ілюстрації в таблиці, які розміщені на окремих сторінках, включають до загальної нумерації сторінок. Таблицю, малюнок або креслення, розміри якого більші формату А4, враховують як одну

сторінку і розміщують у відповідних місцях після згадування в тексті або у додатках.

Ілюстрації позначають словом «Рис.» і нумерують послідовно в межах розділу, за винятком ілюстрацій, поданих у додатках.

Номер ілюстрації повинен складатися з номера розділу і порядкового номера ілюстрації, між якими ставиться крапка.

Наприклад: Рис. 1.2. (другий рисунок першого розділу). Номер ілюстрації, її назва і пояснювальні підписи розміщують послідовно під ілюстрацією. При невеликій кількості поданих рисунків їх можна нумерувати послідовно (не зв'язуючи з номером розділу). Якщо в роботі подано одну ілюстрацію, то її нумерувати не слід.

Таблиці нумерують послідовно (за винятком таблиць, поданих у додатках) в межах розділу. В правому верхньому куті над відповідним заголовком таблиці розміщують напис «Таблиця» із зазначенням її номера. Номер таблиці повинен складатися з номера розділу і порядкового номера таблиці, між якими ставиться крапка, наприклад: «Таблиця 1.2» (друга таблиця першого розділу).

При невеликій кількості поданих таблиць їх можна нумерувати послідовно (не зв'язуючи з номером розділу). Якщо в роботі одна таблиця, її нумерувати не слід.

При переносі частини таблиці на інший аркуш (сторінку) слово «Таблиця» і номер її вказують один раз справа над першою частиною таблиці, над іншими частинами пишуть слова «Продовження табл.» і вказують номер таблиці, наприклад: «Продовження табл.1».

Формули у роботі (якщо їх більше одної) нумерують у межах розділу. Номер формули складається з номера розділу і порядкового номера формули в розділі, між якими ставлять крапку. Номери формул пишуть біля правого берега аркуша на рівні відповідної формули в круглих дужках, наприклад: (3.1) (перша формула третього розділу). При невеликій кількості поданих формул їх можна нумерувати послідовно (не зв'язуючи з номером розділу).

Примітки до тексту і таблиць, в яких вказують довідкові і пояснювальні дані, нумерують послідовно в межах однієї сторінки. Якщо приміток на одному аркуші декілька, то після слова «Примітки» ставлять двокрапку, наприклад:

Примітки:

1. ..
2. .

Якщо є одна примітка, то її не нумерують і після слова «Примітка» ставлять крапку (див. далі примітку до табл. 3).

3.3. Ілюстраційний та інший допоміжний матеріал

3.3.1. Рисунки

Ілюструють роботи, виходячи із певного загального задуму, за ретельно продуманим тематичним планом, який допомагає уникнути ілюстрацій випадкових, пов'язаних із другорядними деталями тексту і запобігти невиправданим пропускам ілюстрацій до найважливіших тем. Кожна ілюстрація має відповідати тексту, а текст-ілюстрації.

Назви ілюстрацій розміщують після їхніх номерів. При необхідності ілюстрації доповнюють пояснювальними даними (підрисунковий підпис).

Підпис під ілюстрацією звичайно має чотири основних елементи:

- найменування графічного сюжету, що позначається скороченим словом «Рис.» (напр. «Рис. 3.1. Назва ілюстрації»). Нумерація означає, що це перший рисунок третього розділу
- порядковий номер ілюстрації, який вказується без знаку номера арабськими цифрами;
- тематичний заголовок ілюстрації, що містить текст із якомога стислою характеристикою зображеного;
- експлікацією, яка будується так: деталі сюжету позначають цифрами, які виносять у підпис, супроводжуючи їх текстом. Треба зазначити, що експлікація не змінює загального найменування сюжету, а лише пояснює його.

Основними видами ілюстративного матеріалу в роботах є: креслення, технічний рисунок, схема, фотографія, діаграма і графік.

Не варто оформлювати посилання на ілюстрації як самостійні фрази, в яких лише повторюється те, що міститься у підписі. У тому місці, де викладається тема, пов'язана з ілюстрацією, і де треба вказати на неї, розміщують посилання у вигляді виразу у круглих дужках «(рис.3.1)» або зворот типу: «...як це видно з рис. 3.1» або «...як це показано на рис. 3.1».

Якість ілюстрацій повинна забезпечувати їх чітке сприймання. Зручно скористатись можливостями комп'ютерної графіки (програми «Excel» тощо).

Фотознімки розміром, меншим за формат А4, наклеюють на стандартні аркуші білого паперу формату А4.

Нижче приводимо приклад оформлення рисунку (див. рис.1).

Рис. 1. Структурно-функціональна модель розвитку педагогічних здібностей викладачів ВНЗ (згідно Матвійчук Т.В.).

3.3.2. Таблиці

Цифровий матеріал, як правило, повинен оформлятися у вигляді таблиць.

Приклад побудови таблиці

Таблиця (номер)

Назва таблиці

Головка						Заголовки граф
						Підзаголовки граф
Рядки						
Боковик (заголовки рядків)	Графи (колонки)					

Кожна таблиця повинна мати назву, яку розміщують над таблицею і друкують симетрично до тексту. Назву і слово «Таблиця» починають з великої літери. Назву не підкреслюють.

За логікою побудови таблиці її логічний суб'єкт, або підмет (позначення тих предметів, які в ній характеризуються), розміщують у боковнику, головці, чи в них обох, а не у прографці; логічний предмет таблиці, або присудок (тобто дані, якими характеризується присудок) – у прографці, а не в головці чи боковнику. Кожен заголовок над графою стосується всіх даних цієї графи, кожен заголовок рядка в боковнику – всіх даних цього рядка.

Заголовок кожної графи в головці таблиці має бути по можливості коротким. Слід уникати повторів тематичного заголовка в заголовках граф, одиниці виміру зазначати у тематичному заголовку, виносити до узагальнюючих заголовків слова, що повторюються.

Боковик, як і головка, вимагає лаконічності. Повторювані слова тут також виносять в об'єднувальні рубрики; загальні для всіх заголовків боковика слова розміщують у заголовку над ним.

У прографці повторювані елементи, які мають відношення до всієї таблиці, виносять в тематичний заголовок або в заголовок графи; лапки використовують тільки замість однакових слів, які стоять одне під одним.

Заголовки граф повинні починатися з великих літер, підзаголовки – з маленьких, якщо вони складають одне речення із заголовком, і з великих, якщо вони є самостійними. Висота рядків повинна бути не меншою 8 мм. Графу з порядковими номерами рядків до таблиці включати не треба.

Таблицю розміщують після першого згадування про неї в тексті, таким чином, щоб її можна було читати без повороту переплетеного блоку кваліфікаційної роботи або з поворотом за годинниковою стрілкою. Таблицю з великою кількістю рядків можна переносити на інший аркуш (сторінку), назву вміщують тільки над її першою частиною. Таблицю з великою кількістю граф можна ділити на частини і розміщувати одну частину під іншою в межах однієї сторінки. Якщо рядки або графи таблиці виходять за формат сторінки, то в першому випадку в кожній частині таблиці повторюють її головку, а в другому випадку – боковик.

Нижче наводимо приклад оформлення таблиці (див. табл.3).

Факторний аналіз професійно-педагогічних здібностей студентів та викладачів-філологів (згідно Матвійчук Т.В.)

Показники структури професійно-педагогічних здібностей	Студенти-випускники			Викладачі зі стажем		
	F1	F2	F3	F1	F2	F3
Схильність до професії типу «людина-Емпатія	0,766				0,624	
Емпатія			0,895	0,809		
Комунікативні схильності		0,705		0,813		
Організаторські схильності		0,653				0,703
Рівень розвитку педагогічних здібностей	0,771					0,851
Педагогічна культура			0,538		0,609	
Задоволеність педагогічною професією		0,846		0,772		
Ефективність педагогічної діяльності	0,754				0,737	
Частка поясненої дисперсії, %	18,25	17,01	16,67	29,29	20,09	19,02

Примітка. Статистичну значущість факторів перевірено за критерієм Фрахтера.

Якщо текст, який повторюється в графі таблиці, складається з одного слова, його можна замінити лапками; якщо з двох або більше слів, то при першому повторенні його замінюють словами «Те ж», а далі лапками. Ставити лапки замість цифр, знаків, математичних та ін. символів, які повторюються, не слід. Якщо цифрові або інші дані в якому-небудь рядку таблиці не подають, то в ньому ставлять прочерк.

3.3.3. Формули

Під час використання формул необхідно дотримуватися певних техніко-орфографічних правил.

Найбільші, а також довгі і громіздкі формули, котрі мають у складі знаки суми, добутку, диференціювання, інтегрування, розміщують на окремих рядках. Це стосується також і всіх нумерованих формул. Для економії місця кілька коротких однотипних формул, відокремлених від тексту, можна подати в одному рядку, а не одну під одною. Невеликі і нескладні формули, що не мають самостійного значення, вписують всередині рядків тексту.

Пояснення значень символів і числових коефіцієнтів треба подавати безпосередньо під формулою в тій послідовності, в якій вони дані в формулі. Значення кожного символу і числового коефіцієнта треба подавати з нового рядка. Перший рядок пояснення починають із слова «де» без двокрапки.

Рівняння і формули треба виділяти з тексту вільними рядками. Вище і нижче кожної формули потрібно залишити не менше одного вільного рядка. Якщо рівняння не вміщується в один рядок, його слід перенести після знака рівності (=) або після знаків плюс (+), мінус (-), множення (\times чи $*$) та ділення (:).

Нумерувати слід лише ті формули, на які є посилання в наступному тексті. Інші нумерувати не рекомендується.

Порядкові номери позначають арабськими цифрами в круглих дужках біля правого берега сторінки без крапок від формули до її номера. Номер, який не вміщується у рядку з формулою, переносять у наступний нижче формули. Номер формули при її перенесенні вміщують на рівні останнього рядка. Якщо формула знаходиться у рамці, то номер такої формули записують зовні рамки з правого боку навпроти основного рядка формули. Номер формули-дроби подають на рівні основної горизонтальної риски формули.

Номер групи формул, розміщених на окремих рядках і об'єднаних фігурною дужкою (парантезом), справа від вістря парантеза, яке знаходиться в середині групи формул і звернене в сторону номера.

Загальне правило пунктуації в тексті з формулами таке: формула входить до речення як його рівноправний елемент. Тому в кінці формул і в тексті перед ними розділові знаки ставлять відповідно до правил пунктуації.

Двокрапку перед формулою ставлять лише у випадках, передбачених правилами пунктуації: а) у тексті перед формулою є узагальнююче слово; б) цього вимагає побудова тексту, що передує формулі.

Розділовими знаками між формулами, які йдуть одна за одною і не відокремлені текстом можуть бути кома або крапка з комою безпосередньо за формулою до її номера. Для набору формул доцільно скористатись можливостями комп'ютерного редактора формул.

3.3.4. Додатки

За необхідності до додатків доцільно включати допоміжний матеріал, необхідний для повноти сприйняття дипломної роботи:

- проміжні математичні доведення, формули і розрахунки;
- таблиці допоміжних цифрових даних;
- приклади опитувальних бланків та листів відповідей респондентів, малюнки респондентів,
- короткий опис психічного стану респондентів під час дослідження;
- варіанти тренінгів та програм з психокорекції тощо;
- зміст питань анкет та загальні таблиці їх обробки,
- інструкції і методики, які розроблені в процесі виконання роботи;
- ілюстрації допоміжного характеру.

Додатки оформлюють як продовження рукопису роботи на наступних її сторінках або у вигляді окремої частини, розміщуючи їх у порядку появи посилань у тексті.

Якщо додатки оформлюють на наступних сторінках роботи, кожний такий додаток повинен починатися з нової сторінки. Додаток повинен мати заголовок, надрукований угорі малими літерами з першої великої симетрично відносно тексту сторінки. Посередині рядка над заголовком малими літерами з першої великої друкується слово «Додаток ____» і велика літера, що позначає додаток, наприклад, «Додаток А».

Додатки слід позначати послідовно великими літерами української абетки, за винятком літер Г, Є, Ї, Й, О, Ч, Ь, наприклад, «Додаток А», «Додаток В» і т.д. Один додаток позначається як «Додаток А».

При оформленні додатків окремою частиною на титульному аркуші під назвою дипломної роботи друкують великими літерами слово «ДОДАТКИ».

Текст кожного додатка за необхідності може бути поділений на розділи й підрозділи, які нумерують у межах кожного додатка. У цьому разі перед кожним номером ставлять позначення додатка (літеру) і крапку, наприклад, А.2 - другий розділ додатка А; В. 3.1- перший підрозділ третього розділу додатка В.

Ілюстрації, таблиці і формули, які розміщені в додатках, нумерують у межах кожного додатка, (наприклад: рис. Д.1.2 – другий рисунок першого розділу додатка Д); формула (А.1) – перша формула додатка А.

3.4. Список використаних джерел

3.4.1. Правила цитування та посилання на використані джерела

При написанні роботи дослідник повинен давати посилання на джерела, матеріали або окремі результати, які запозичені і наводяться в роботі, або на ідеях і висновках яких розроблюються проблеми, питання, вивченню яких присвячена кваліфікаційна робота. Такі посилання дають змогу відшукати документи і перевірити достовірність відомостей про цитування документа, дають необхідну інформацію щодо нього, допомагають з'ясувати його зміст, мову тексту, обсяг. Посилатися слід на останні видання публікацій. На більш ранні видання можна посилатися лише в тих випадках, коли в них наявний матеріал, який не включено до останнього видання.

Треба мати на увазі, що у разі використання запозиченого матеріалу без посилання на автора та джерело робота знімається з розгляду незалежно від стадії проходження без права її повторного захисту.

Якщо використовують відомості, матеріали з монографій, оглядових статей, інших джерел з великою кількістю сторінок, тоді в посиланні необхідно точно вказати номери сторінок, ілюстрацій, таблиць, формул з джерела, на яке дано посилання в кваліфікаційній роботі.

Посилання в тексті рукопису роботи на джерела слід зазначати порядковим номером за переліком посилань, виділеним двома квадратними дужками, наприклад, «... у працях [1-7]...».

Якщо в тексті роботи необхідно зробити посилання на складову частину або на конкретні сторінки відповідного джерела, можна наводити посилання у виносках, при цьому номер посилання має відповідати його бібліографічному опису за переліком посилань.

Посилання на ілюстрації вказують порядковим номером ілюстрації, наприклад, «рис.1.2».

Посилання на формули вказують порядковим номером формули в дужках, наприклад «... у формулі (2.1)».

На всі таблиці у роботі повинні бути посилання в тексті, при цьому слово «таблиця» в тексті пишуть скорочено, наприклад: «... у табл.1.2».

У повторних посиланнях на таблиці та ілюстрації треба вказувати скорочено слово «дивись», наприклад: «див. табл.1.3».

3.4.2. Оформлення списку використаних джерел

Список використаних джерел – елемент бібліографічного апарату, що містить бібліографічні описи використаних джерел і розміщується після висновків.

Список використаних джерел слід формувати одним із таких способів:

- алфавітний – прізвища перших авторів або заголовки розміщені за алфавітом;
- хронологічний – застосовується принцип побудови за роками видання (використовується в тому випадку, якщо необхідно вказати розвиток наукової ідеї);
- у порядку появи посилань у тексті;
- тематичний – за темами чи розділами глав (використовується у випадку, коли необхідно підкреслити розвиток наукової ідеї).
- за видами видань – використовується для систематизації тематично однорідної літератури.

У психолого-педагогічних дослідженнях найбільш поширений алфавітний порядок.

Бібліографічний опис джерел складають відповідно до чинних стандартів з бібліотечної та видавничої справи. Відомості про джерела, включені до списку, необхідно давати відповідно до вимог державного стандарту з обов'язковим наведенням назв праці.

Вказані в списку публікації подають в наступному порядку:

- роботи вітчизняних й іноземних авторів, надрукованих російською та українською мовами в загальному алфавіті, зважаючи на транскрипцію написання;
- твори вітчизняних та іноземних авторів іноземними мовами.

Нижче наводимо приклади оформлення бібліографічного опису у списку використаних джерел, які наводять у науково-дослідній роботі:

Книга одного автора

Балл Г.А. Теория учебных задач : Психолого-педагогический аспект / Георгий Алексеевич Балл. – М. : Педагогика, 1990. – 184 с. – (АПН СССР).

Якиманская И.С. Методология и диагностика в психологическом исследовании / И.С.Якиманская. – Оренбург: ОГПУ, 2001. – 43 с.

Книга двох-трьох авторів

Кушнарченко Н.М. Наукова обробка документів : підручник / Н.М.Кушнарченко, В.К.Удалова. – 3-тє вид., стереотип. – К. : Знання, 2006. – 332 с. – (Вища освіта 21 століття).

Варламова Е.П. Психология творческой уникальности / Е.П.Варламова, С.Ю.Степанов. – М. : Институт психологии РАИ, 2002. – 256 с.

Книги (більше трьох авторів)

Психология менеджмента / [П.К.Власов, А.В.Липницкий, И.М.Луцкихина и др.]; под ред. Г.С.Никифорова. – [3-е изд.]. – Х. : Гуманитар. центр, 2007. – 510 с.

Вікова і педагогічна психологія: Навчальний посібник [О.В.Скрипченко, Л.В.Волинська., З.В.Огороднійчук, І.С.Булах та ін.]. – Київ: Каравела, 2009. – 400 с.

Багатотомні видання

Межгосударственные стандарты : каталог в 6 т. / [сост. Ковалева И.В., Рубцова Е.Ю. ; ред. Иванов В.Л.]. – Львов : НТЦ «Леонорм-Стандарт», 2005. – (Серия «Нормативная база предприятия»).

Т. 1. – 2005. – 277 с.

Перекладні видання

Акофф Р.Л. Идеализированное проектирование: как предотвратить завтрашний кризис сегодня. Создание будущего организации / Р.Л.Акофф, Д.Магидсон, Г.Д.Эддисон; пер. с англ. Ф.П.Тарасенко. – Днепропетровск : Баланс Бизнес Букс, 2007. – 265 с.

Довідники, словники

Європейський Союз : словник-довідник / ред.-упоряд. М.Марченко]. – 2-ге вид., оновл. – К. : К.І.С., 2006. – 138 с.

Новий тлумачний словник української мови / Укл. В.В.Яременко, О.М.Сліпушко. У 3-х томах. – 2-е вид., випр. – К. : АКОНІТ, 2001. – Т.1. – 926 с.

Психологічний словник / За ред. В.І.Войтка. – К. : Вища шк., 1982. – 216 с.

Психология. Словарь / Под общ. ред. А.В.Петровского, М.Г.Ярошевского. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Политиздат, 1990. – 494 с.

Законодавчі, нормативні акти

Господарський процесуальний кодекс України: Офіц. текст із змін. станом на 1 лип.2002р. / М-во юстиції України.-К.:Вид.дім «Ін Юре», 2002.-129с. – (Кодекси України).

Стандарти

ГОСТ 7.1–84. СИБИБД. Библиографическое описание документа. Общие требования и правила составления. – Взамен ГОСТ 7.1–76; Введ. 01.01.86. – М.: Изд-во стандартов, 1984. – 77 с.

Збірники наукових праць

Проблеми сучасного підручника: Зб. наук. пр. / Ін-т педагогіки АПН України. – К.: Педагогічна думка, 2006. – Вип.6. – 328 с.

Складові частини книги, збірника

Гильбух Ю.З. Тестовые задачи как психологические модели учебных ситуаций / Ю.З.Гильбух // Теория задач и способов их решения. – К., 1974. – С. 87-94.

Загурська І.С. Емоції в системі самооцінок молодших школярів / І.С.Загурська // Професійна підготовка педагогічних працівників: Науково-методичний збірник / За ред. О.А.Дубасенюк, Л.П.Пуховської. – Київ-Житомир: ЖДПУ, 2000. – С. 181-186.

Лернер И.Я. Факторы сложности познавательных задач / И.Я.Лернер // Новые исследования в педагогических науках. – М.: Педагогика, 1970 – № 1. – С. 86-91.

Складові частини журналу

Дубовицкая Т.Д. Методика диагностики направленности учебной мотивации / Татьяна Дмитриевна Дубовицкая // Психологическая наука и образование. – 2002. – № 2. – С. 42-45

Ляшенко О.І. Якість освіти як основа функціонування й розвитку сучасних систем освіти / Олександр Іванович Ляшенко // Педагогіка і психологія. – 2005. – № 1. – С. 5-12

Складові частини енциклопедії

Сpirкин А.Г. Методология / А.Г.Сpirкин, Э.Г.Юдин // БСЭ. – 3-е изд.. – М.: Сов. энциклопедия, 1972. – Т.16. – С. 164-166.

Тези доповідей

Буйдіна О.О. Компетентність учителя як інструментарій якості освіти / О.О.Буйдіна // Проблеми якості природничої освіти : Всеукр. наук.-практ. конф. [XII «Каришинські читання»] : зб. наук. праць, (Полтава, 25-26 травня 2006 р.). – Полтава, 2006. – С. 185-187.

Дисертації

Кашкарьова Л.Р. Психологічні засади моніторингу навчальних досягнень учнів основної школи: дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Кашкарьова Людмила Ромуальдівна. – Бердянський держ. педагогічний ун-т. - Бердянськ, 2005. – 257 с.

Автореферати дисертацій

Кашкарьова Л.Р. Психологічні засади моніторингу навчальних досягнень учнів основної школи: автореф. дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Кашкарьова Людмила Ромуальдівна. – Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2005. – 21 с.

Опис офіційного документа

Про освіту : Закон України від 23 березня 1996 р. № 100/96–ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 21. – С. 253–278.

Стандарти

Скорочення слів в українській мові у бібліографічному описі. Загальні правила та вимоги : ДСТУ 3582-97. – Чинний від 1998-07-01. – К. : Держстандарт України, 1998. – 24 с. – (Державний стандарт України).

Електронний ресурс

Бібліотека і доступність інформації у сучасному світі: електронні ресурси науки, культурі та освіті: (Підсумки 10-ї міжнар. конф. «Крим-2003») [Електронний ресурс] / Л.Й.Костенко, А.О.Чекмарьов, А.Г.Бровкін, І.А.Павлуша // Бібл. Вісн. – 2003. - № 4. – С. 43. – Режим доступу до журн.: <http://www.nbu.gov.ua/articles/2003/03klinko.htm>. – Заголовок з екрану.

Методика та організація наукових досліджень із психології. [Електронний ресурс]. Режим доступу:

<http://imanbooks.com/book_344_page_116>. – Заголовок з екрану.

3.5. Мова і стиль наукової роботи

У роботі повинна бути дотримана єдність стилю викладу, забезпечена орфографічна, синтаксична, стилістична грамотність відповідно до норм сучасної української мови.

Наукова лексика – слова характерні для наукового стилю. Найбільш уживані функціонально-лексичні приклади:

- послідовність викладу думки – *передусім; спочатку; з одного боку, з іншого боку; по-перше, по-друге, по-третє; водночас; далі; після того як; нарешті; насамкінець; наостанку;*

- причинно-наслідкові відношення – *оскільки; водночас; тому; з огляду на те, що; завдяки тому, що; у зв'язку з тим, що; зважаючи на те, що; через те, що; окрім того; якщо ..., то; таким чином; внаслідок; у результаті; зважаючи на викладене вище; з огляду на те, що; це спричиняється тим, що;*

- засіб зв'язку – *такий; названий; зазначений; даний; цей;*

- доведення – *дійсно, насправді, очевидно;*

- протиставлення – *з іншого боку; втім; навпаки; в той самий час; проте; але; однак;*

- ступінь вірогідності результатів – *дійсно; очевидно; звісно; безумовно, звичайно; звісно; адже; безперечно; певно; певна річ; як видно; ймовірно; мабуть; можливо;*

- перелік – *по-перше, по-друге, по-третє; на першому етапі, на другому етапі; далі; нарешті.* Якщо перелік містить логічно завершені фрази, то їх розпочинають з великих літер, позначають арабськими цифрами і відокремлюють одна від одної крапками і абзацними відступами. Для виділення переліку у формі незакінчених фраз:

- наводять кожну з малої літери;

- позначають арабськими цифрами чи маркерами;

- відокремлюють одну фразу від іншої крапкою з комою;

- елементи переліку узгоджують із вихідною фразою, яку не рекомендується переривати на сполучнику чи прийменнику (*із, що, як, на, в та ін.*);

- узагальнення, висновок, підсумовування – *таким чином; зауважимо; відтак; узагальнюючи сказане; звідси; зважаючи на викладене вище; підбиваючи висновок; отже; з розглянутого можна зробити такі висновки;*

- переказ, вказівка на джерело чи автора думки – *... стверджував, що ...; ... зазначав, що ...; згідно концепції ...; з точки зору ...; ... дійшов висновку, що ...; автор виокремлює (виділяє, узагальнює, пропонує, наголошує, рекомендує, зазначає, вважає); за словами ...; на думку ...; за даними ...; трактування поняття ... детально викладено в праці ...; як стверджує ...; тестування проводили за методикою, розробленою ...; спираючись на висновки ..., можна стверджувати, що* У випадку висловлювання власних думок замість «я» вживають «ми» (*на наш погляд; з нашого погляду; ми вважаємо, що*), а також використовують виклад від третьої особи (*на думку автора/опонента, автор*

вважає), речення з пасивним станом (у ході дослідження розроблено, уточнено, проаналізовано, узагальнено) тощо.

- цитування – ... зазначав/зазначає (підкреслював/підкреслює, писав/пише, зазначав/зазначає): як підкреслює ... : «...»; на думку ... : «...»; ... зазначав з цього приводу: «...»; «..., – описує ... , – ...»; «..., – зазначає ... , – ...»; ... вважає, що «...»; іншу точку зору знаходимо в ... : «...»; ... дотримується іншої точки зору, згідно з якою «...»; згідно з уявленнями ... : «...»; згідно з ... : «...»;

- найбільш уживані скорочення – р. – рік; рр. – роки (але 90-ті роки); ст. – століття; м. – місто; т. – том; с. – сторінка; див. – дивись; табл. – таблиця; рис. – рисунок; та ін. – та інше; і т. п. – і тому подібне; і т.д. – і так далі; тис. – тисяча; млн – мільйон; млрд – мільярд (останні два скорочення пишуться без крапки).

3.6. Підготовка та захист наукової роботи

3.6.1. Підготовка й написання курсової та дипломної роботи

Студент здійснює підготовку й написання курсової та дипломної роботи роботи під керівництвом наукового керівника й зобов'язаний подавати йому роботу для перевірки частинами в установлені терміни відповідно до індивідуального плану написання роботи. Недотримання студентом узгодженого календарного графіка написання роботи (несвоєчасне завершення розділів та роботи загалом) розглядається як невиконання ним навчального плану, що може бути підставою для відрахування його з університету як такого, що не виконав навчальний план.

Тема курсової роботи може бути змінена (уточнена) за згодою наукового керівника і перезатверджена на засіданні кафедри згідно попередньо визначеного терміну на початку поточного навчального року. Останній термін здачі курсових робіт на кафедру визначається згідно рішення засідання кафедри, про що робиться відповідний запис до журналу реєстрації курсових, кваліфікаційних, дипломних та магістерських робіт.

Обов'язковим є публічний розгляд поточних результатів виконання роботи на засіданнях кафедри в упродовж навчального року та попередній захист для кваліфікаційних робіт в спеціально створеній комісії кафедри (не пізніше ніж за 4 тижні до захисту роботи). Студент подає на попередній захист роботу в завершеному, але не зшитому вигляді. У разі виявлення несуттєвих недоліків йому може бути надано певний термін для їх усунення. У разі невідповідності роботи встановленим вимогам, наявності суттєвих недоліків, комісія складає й подає на кафедру висновок про недопущення її до захисту.

Після попереднього захисту в разі повної відповідності її встановленим вимогам робота зшивається у тверду обкладинку. Електронний варіант кваліфікаційної роботи на диску (для тексту – у форматі doc або rtf) подається студентом до бібліотеки кафедри та університету.

Антиплагіатна перевірка дипломних робіт студентів є необхідною умовою визнання наукової добросовісності їх виконавців, гарантування якості здобутої вищої освіти, допуску до захисту студентів у Державній екзаменаційній комісії

та присвоєння відповідної кваліфікації. Антиплагіатна перевірка передбачає інструментальне дослідження унікальності тексту дипломної роботи в електронному вигляді та пошук можливих фактів плагіату.

Плагіат – використання у роботі чужого тексту, опублікованого на паперовому носії або в електронному виді, повністю або частково, без посилання на джерело чи з посиланнями, але коли обсяг і характер запозичень ставлять під сумнів самостійність виконаної роботи чи одного з її основних розділів. Плагіат може здійснюватися в двох видах:

- дослівне викладення чужого тексту;
- парафраза – викладення чужого тексту із заміною слів і виразів (у тому числі, шляхом перекладу на іншу мову) без зміни змісту тексту.

Унікальність тексту дипломної роботи визначається за результатами перевірки комп'ютерною системою «Антиплагіат» або іншою подібною системою (одним файлом) тексту другого та наступних розділів дипломної роботи (без додатків та переліку літератури). За результатами антиплагіатної перевірки, залежно від значення показника унікальності тексту, дипломна робота вважається:

- самостійною з високим рівнем унікальності тексту – 80% та вище;
- самостійною з достатнім рівнем унікальності тексту – 65-79%;
- умовно самостійною з середнім рівнем унікальності тексту – 50-64%;
- несамостійною з низьким рівнем унікальності тексту – менше 50%.

Студент особисто передає текст дипломної роботи у форматі *.doc, *.docx, *.rtf на здійснення антиплагіатної перевірки, не менше ніж за два тижні до захисту роботи в Державній екзаменаційній комісії. Студентам рекомендується проводити самостійні дослідження унікальності тексту дипломних робіт на попередніх етапах їх виконання з використанням різних комп'ютерних систем.

Висновок Державної екзаменаційної комісії про недопустимий рівень унікальності тексту дипломної роботи є підставою для виставлення незадовільної оцінки.

Робота представляються на кафедру у друкованому варіанті в двох примірниках. У кінці роботи підшиваються два пусті файли для розміщення відгуку наукового керівника й рецензії, а також ставлять диск (CD-RW або DVD-RW) із повним текстом роботи та презентацією.

Виконану роботу подають науковому керівникові та рецензенту не пізніше, ніж за 2 тижні до захисту, які в триденний термін складають відгук та рецензію про неї. Робота, яка без поважних причин подана на кафедру пізніше встановленого терміну не допускається до захисту і її захист переноситься на інший термін.

Робота допускається до захисту, якщо вона має:

- відгук наукового керівника роботи;
- заключення рецензента, якого призначають попередньо на засіданні кафедри.

Без наявності перелічених позицій студент до захисту роботи не допускається!

У відгуку керівника встановлюється:

- актуальність обраної теми,
- повнота і докладність розв'язання завдань,
- достовірність і новизна отриманих результатів,
- адекватність використаних наукових методів досліджень,
- грамотність і стильова майстерність автора тощо.

Науковий керівник може висловити зауваження і вказати на недоліки виконаної роботи. Останнє речення відгуку має містити фразу про те, відповідає чи не відповідає робота вимогам, які висуваються до (напр., магістерських) робіт і чи може бути допущена до захисту.

Підпис наукового керівника має супроводжуватись розшифровкою його прізвища, ім'я, по-батькові, зазначенням місця роботи, посади, наукового ступеня, вченого звання.

Студент має отримати внутрішню і зовнішню (для магістерських робіт) рецензію на свою роботу. Внутрішніми рецензентами можуть бути професори і доценти факультету. Зовнішніми рецензентами можуть бути фахівці, які працюють в організаціях, наукових установах і ВНЗ у тій галузі, якої стосується тема магістерської роботи. Рецензія має бути надрукована на бланку установи, де працює рецензент. Підпис рецензента має супроводжуватись розшифровкою його прізвища, ім'я, по-батькові, зазначенням місця роботи, посади, наукового ступеня, вченого звання, а також має бути засвідчений печаткою.

У рецензіях обов'язково слід відобразити такі моменти:

- адекватність змісту роботи заявленій темі (назві) і меті;
- повнота і докладність розв'язання завдань;
- новизна й достовірність отриманих результатів;
- практична цінність роботи та можливість реалізації запропонованих автором рекомендацій.

Зміст рецензії та критерії оцінювання курсової роботи оформлюється згідно розробленого методичною радою факультету зразка (див. додаток № 1). Рецензент може висловити зауваження і вказати на недоліки роботи. В останньому реченні рецензент зазначає, якої оцінки, на його думку, заслуговує робота. Негативна рецензія не є підставою для відхилення роботи від її захисту.

Дипломна робота до захисту не допускається, якщо вона:

- не пройшла попередній захист на кафедрі, про що свідчить протокол засідання кафедри;
- представлена науковому керівникові на перевірку з порушенням термінів, установлених індивідуальним планом студента щодо виконання дипломної роботи;
- виконана на тему, що вчасно не була затверджена або не вчасно скоригована;
- не має відгуку наукового керівника або рецензії;
- не передано електронний варіант роботи до бібліотеки кафедри та університету.

Типові помилки в написанні та оформленні курсової та дипломної роботи:

1. Зміст роботи не відповідає її завданням, або не розкриває тему цілком чи в її основній частині.

2. Сформульовані розділи (підрозділи) не відбивають реальну проблемну ситуацію, стан об'єкта.

3. Мета дослідження не пов'язана з проблемою, сформульована абстрактно і не відбиває специфіки об'єкта і предмета дослідження.

4. Автор не виявив самостійності, робота являє собою компіляцію або плагіат.

5. Не зроблено глибокого і всебічного аналізу сучасних офіційних і нормативних документів, нової спеціальної літератури (останні 5-10 років) з теми дослідження.

6. Аналітичний огляд вітчизняних і зарубіжних публікацій з теми роботи має форму анотованого списку і не відбиває рівня досліджуваної проблеми.

7. Не розкрито зміст та організацію проведеного експериментального дослідження (його суть, тривалість, місце проведення, кількість обстежуваних, їхні характеристики), поверхово висвітлено стан практики.

8. Кінцевий результат не відповідає меті дослідження, висновки не відповідають поставленим завданням.

9. У роботі немає посилань на першоджерела або вказані не ті, з яких запозичено матеріал.

10. Бібліографічний опис джерел у списку літератури наведено довільно, без додержання вимог державного стандарту тощо.

3.6.2. Процедура захисту та орієнтовні критерії оцінювання

Захист курсових робіт відбувається публічно перед комісією, що затверджується рішенням кафедри у встановленому порядку.

Успішний виступ студента на щорічній науковій конференції може бути зарахований як захист курсової роботи з виставленням відповідної оцінки за умови наявності курсової роботи та згоди кафедральної комісії і відповідного відгуку на роботу наукового керівника.

Для захисту кваліфікаційних робіт наказом ректора створюється державна екзаменаційна комісія (ДЕК) зі складу найбільш досвідчених працівників професорсько-викладацького складу. Комісія проводить свої засідання відкрито та згідно з графіком її роботи, що затверджується ректором університету.

Державній екзаменаційній комісії не пізніше до одного дня захисту кваліфікаційних робіт подаються:

деканатом:

- наказ про допуск до захисту кваліфікаційних робіт зі спеціальності;
- наказ (витяг з наказу) про затвердження персонального складу комісії зі спеціальності;
- протокол попереднього захисту кваліфікаційних робіт на кафедрі;
- зведена відомість про виконання навчального плану;
- списки студентів, допущених до захисту кваліфікаційних робіт;

кафедрою:

- повний текст кваліфікаційних робіт на паперовому (зшитий у тверду обкладинку) та електронному носіях;
- ілюстративний матеріал до кваліфікаційної роботи (якщо його передбачено специфікою напряму підготовки);
- матеріали, що характеризують наукову (творчу) і практичну цінність виконаної роботи: друквані статті тощо (якщо вони є);
 - відгук наукового керівника;
 - рецензія (завірена, якщо вона зовнішня).

Студент під час захисту своєї роботи повинен у стислому вигляді:

- обґрунтувати актуальність теми та схарактеризувати структуру роботи;
- визначити об'єкт та предмет дослідження;
- висвітлити постановку проблеми за темою дослідження;
- стисло викласти найбільш важливі положення та основний зміст роботи;
- описати методику й результати дослідження;
- представити результати апробації роботи;
- окреслити можливості практичного використання результатів роботи;
- визначити перспективи подальших досліджень з обраної тематики.

Доповідь студента на захисті курсової роботи, випускної роботи бакалавра може тривати до 10 хвилин, на захисті кваліфікаційної роботи спеціаліста, магістра – 10-15 хвилин.

Студент готує до захисту ілюстративний матеріал у вигляді презентації за допомогою програмного продукту Microsoft Office PowerPoint та/або роздаткового матеріалу, який містить таблиці, графіки, діаграми, схеми тощо, на які посилається автор у своїй доповіді, а також основні висновки та пропозиції, сформульовані в результаті дослідження. Доповідь, необхідну кількість та зміст ілюстрацій студент визначає самостійно, але погоджує з науковим керівником (рекомендується з орієнтовного розрахунку 2 слайди на хвилину промови).

Голова та члени Державної екзаменаційної комісії, а також інші особи, присутні на захисті, можуть звертатися до студента із запитаннями, на які він зобов'язаний дати змістовні відповіді.

Після відповіді на всі питання оголошується зміст рецензії або надається слово для виступу рецензенту (якщо він присутній на захисті).

Після цього слово може бути надано науковому керівникові для характеристики магістерської роботи (визначити її позитивні й негативні сторони) та ставлення студента до своїх обов'язків.

Студент має дати відповіді на всі зауваження наукового керівника і рецензентів.

Оцінювання роботи може мати наступну форму (додаток Е2, Е4). ДЕК також оцінює:

- виступ студента на публічному захисті роботи;
- якість унаочнення виступу;
- відповіді на запитання.

Критерії оцінювання за національною шкалою та шкалою ECTS (табл.4) розробляються та затверджуються кафедрою.

Таблиця 4

Критерії оцінювання за шкалою ECTS

Шкала ECTS	Орієнтовні критерії
A	Робота відповідає всім вимогам, має інноваційний характер, наукову новизну та практичне значення. захист показав високу обізнаність студента в предметі дослідження.
B	Робота відповідає всім вимогам, має практичне значення. Результати дослідження можуть бути впроваджені. захист показав обізнаність студента в предметі дослідження.
C	Робота відповідає всім вимогам, але не має суттєвої новизни та практичного значення. захист загалом засвідчив обізнаність студента в предметі дослідження
D	Робота загалом відповідає вимогам, але немає новизни й практичного значення.. Робота має деякі зауваження. захист засвідчив не повну обізнаність студента в предметі дослідження.
E	Робота загалом відповідає вимогам, але немає новизни й практичного значення. Робота має суттєві зауваження. захист засвідчив суттєві недоліки та не повну обізнаність студента в предметі дослідження.
F	Робота не відповідає вимогам, має багато суттєвих зауважень. захист засвідчив відсутність необхідної підготовки студента, необізнаність студента в предметі дослідження. Необхідно доопрацювати роботу, але повторний захист можливий.
FX	Робота не відповідає вимогам, захист показав відсутність необхідної підготовки студента та повну необізнаність студента в предметі дослідження. Тому повторний захист неможливий, студент повинен отримати нову тему.

Оцінка **«відмінно»** ставиться, якщо до кваліфікаційної роботи немає суттєвих зауважень; обґрунтовано актуальність теми; тему розкрито повністю; робота містить елементи наукової новизни, має теоретичне й практичне значення; доповідь на захисті є логічною, змістовною, проголошена з вільним оперуванням матеріалу; відгук і рецензія позитивні; відповіді на питання членів ДЕК вичерпні й переконливі; робота повністю відповідає встановленим вимогам.

Оцінка **«добре»** ставиться, якщо тема роботи практично розкрита, але наявні певні недоліки, які не мають істотного значення; у теоретичній частині поверхнево проаналізовано літературні джерела, елементи новизни та практичного значення представлені не зовсім чітко; висновки не є переконливими; є окремі зауваження в рецензії та відгуку наукового керівника; доповідь студента на захисті побудована логічно, проголошена з вільним оперуванням матеріалу, відповіді на запитання членів ДЕК переважно вичерпні й переконливі; робота оформлена в межах встановлених вимог.

Оцінка **«задовільно»** ставиться, якщо тема роботи в основному розкрита, але мають місце певні недоліки змістового характеру; нечітко сформульовані мета, завдання, об'єкт, предмет дослідження; відсутній або суттєво обмежений аналіз наукової полеміки; аналітична частина характеризується надмірною описовістю; висновки й пропозиції, що містяться в роботі не обґрунтовані; рецензія й відгук містять окремі зауваження, які не отримали пояснення;

доповідь прочитана за текстом, або підготовлена невдало; не всі відповіді на запитання членів ДЕК є коректними або вони не одержали належної аргументації; є зауваження щодо оформлення роботи.

Оцінка «незадовільно» ставиться, якщо порушено логіку у викладі матеріалу в роботі; розділи не узгоджені між собою; відсутній огляд сучасних літературних джерел; відсутній докладний аналіз досліджуваних проблем; відсутні особисті висновки й пропозиції автора; робота не відповідає спеціальності; мають місце суттєві недоліки в оформленні роботи; виступ на захисті свідчить про слабку орієнтацію в досліджуваній проблемі.

За результатами захисту кваліфікаційної роботи ДЕК на своєму закритому засіданні ухвалює рішення щодо оцінки кожної роботи індивідуально та про присвоєння студенту кваліфікації з видачею йому диплома державного зразка (установленого зразка або з відзнакою).

У разі недосягнення згоди між членами ДЕК щодо оцінки кваліфікаційної роботи, голос голови комісії є вирішальним.

Рішення ДЕК оголошується прилюдно в день захисту кваліфікаційних робіт. Воно є остаточним і оскарженню не підлягає. Оцінка, визначена комісією, відображається в протоколі ДЕК та залікових книжках.

Студент, який отримав за виконання курсової роботи незадовільну оцінку допускається до захисту після повторного виконання (виправлення) роботи під час ліквідації академзаборгованості, визначеної розкладом деканату. Студент, який отримав на захисті кваліфікаційної роботи незадовільну оцінку, допускається до захисту після повторного виконання (виправлення) роботи в наступному навчальному році. Якщо студент не з'явився на засідання ДЕК для захисту кваліфікаційної роботи, то в протоколі комісії відзначається, що він є неатестованим у зв'язку з неявкою на засідання ДЕК.

При встановленні плагіату повторний захист кваліфікаційної роботи не дозволяється. Студент має право бути повторно допущеним до захисту тільки після опрацювання нової теми, визначеної кафедрою.

Під час захисту кваліфікаційної робіт ведеться протокол засідання ДЕК, у якому відображаються всі питання до студента. Окремо зазначається думка членів ДЕК про практичну цінність і рекомендації щодо використання пропозицій автора та рекомендації щодо подальшого навчання в аспірантурі (для магістерських робіт).

До протоколу вносяться також відомості про державний документ про освіту, що видається випускникові університету та присвоєння йому кваліфікації. Протоколи підписуються головою та членами ДЕК, які брали участь у засіданні, та зберігаються в університетському архіві.

По завершенні роботи ДЕК її голова складає звіт, у якому відображає якісні та кількісні показники захисту, пропозиції щодо вдосконалення кваліфікаційних досліджень. Кваліфікаційні роботи після захисту передаються на кафедру, де вони реєструються в спеціальних журналах і протягом п'яти років зберігаються. Відповідальність за їх збереження покладається на матеріально відповідальних осіб кафедри.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анастаси А. Психологическое тестирование / А.Анастаси. – В 2 т.– Пер. с англ. – М. : Педагогика, 1982.– Т. 2. – 613 с.
2. Бурлачук Л.Ф. Психодиагностика: Учебник для вузов / Л.Ф.Бурлачук. – СПб. : Питер, 2006. – 351 с.
3. Гласс Дж. Статистические методы в педагогике и психологии / Дж.Гласс, Дж.Стенли; общ. ред. Ю.П.Адлера.– Пер. с англ. – М. : Прогресс, 1976. – 494 с.
4. Максименко С.Д. Експериментальна психологія: Підручник / С.Д.Максименко, Е.Л.Носенко. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 360 с.
5. Методика та організація наукових досліджень із психології. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://imanbooks.com/book_344_page_116>. – Заголовок з екрану.
6. Музика О.Л. Курсові роботи з психології: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / О.Л.Музика. – 3-ге вид., перероб. і доп. – К. : Видавництво Освіта України, 2009. – 104 с.
7. Наследов А.Д. Математические методы психологического исследования. Анализ и интерпретация данных. Учебное пособие / А.Д.Наследов. – СПб. : Речь, 2004. – 392 с.
8. Наукова робота студентів факультету суспільних наук : організація, виконання, оцінювання. Вид. третє, змін. і доповн. / Упорядники : М.М.Вегеш, М.П.Зан, Ю.О.Остапеч, М.Ю.Токар. – Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2010. – 92 с.
9. Немов Р.С. Психология / Р.С.Немов. – В 3 кн.: Кн. 3: Экспериментальная психология и психодиагностика. – М. : ВЛАДОС, 1995. – 512 с.
10. Приклади оформлення бібліографічного опису у списку джерел, який наводять у дисертації, і списку опублікованих робіт, який наводять в авторефераті // Бюлетень ВАК України. – 2008. – № 3. – С. 9-13; 2009. – № 5. – С. 26-30.
11. Сафин В.Ф. Введение в психодиагностику личности школьника / В.Ф.Сафин. – Уфа : Башк. гос. пед. ин-т, 1990. – 94 с.
12. Сергієнко Л.П. Основи наукових досліджень у психології : кваліфікаційні та дипломні роботи. Навчальний посібник / Л.П.Сергієнко.– К. : Видавничий дім «Професіонал», 2009. – 240 с.
13. Сидоренко Е.В. Методы математической обработки в психологии / Е.В.Сидоренко. – СПб. : ООО «Речь», 2007. – 350 с.
14. Староста В.І. Методологічні аспекти психолого-педагогічного дослідження: Навчально-методичний посібник / В.І.Староста. – Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2008. – 68 с.
15. Тютюнник В.И. Основы психологических исследований: Учебное пособие / В.И.Тютюнник. – М. : УМК «Психология», 2002. – 208 с.
16. Шейко В.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підручник для студентів вищ. навч. закладів / В.М.Шейко, Н.М.Кушнарєнко. – 2-ге вид., перероб і допов. – К. : Знання-Прес, 2002. – 296 с.

ДОДАТКИ

Додаток А. Форми деяких документів з підготовки кадрів у вищих навчальних закладах I-IV рівнів акредитації

(Наказ МОНМС України № 384 від 29 березня 2012 року)

Додаток А1. Зразок оформлення титульного листа курсової роботи

Форма № Н-6.01

(повна назва кафедри, циклової комісії)

КУРСОВА РОБОТА

з _____

(назва дисципліни)

на тему: _____

Студента (ки) _____ курсу _____ групи
напряму підготовки _____
спеціальності _____

(прізвище та ініціали)

Керівник _____

(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Члени комісії

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

м. _____ - 20 __рік

Примітки:

1. Форму призначено для оформлення курсового проекту (роботи) і фіксування результатів його (її) захисту.
2. Формат бланка А4 (210×297 мм), 2 сторінки.

Додаток А2. Завдання на дипломну роботу студенту

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України
29 березня 2012 року № 384
Форма № Н-9.01

_____ (повне найменування вищого навчального закладу)

Інститут, факультет, відділення _____

Кафедра, циклова комісія _____

Освітньо-кваліфікаційний рівень _____

Напрямок підготовки _____
(шифр і назва)

Спеціальність _____
(шифр і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

« _____ » _____ 20__ року

З А В Д А Н Н Я НА ДИПЛОМНИЙ ПРОЕКТ (РОБОТУ) СТУДЕНТУ

_____ (прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема проекту (роботи) _____

керівник проекту (роботи) _____
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом вищого навчального закладу від « _____ » _____ 20__ року № _____

2. Строк подання студентом проекту (роботи) _____

3. Вихідні дані до проекту (роботи) _____

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

6. Консультанти розділів проекту (роботи)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проекту (роботи)	Строк виконання етапів проекту (роботи)	Примітка

Студент

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

Керівник проекту (роботи)

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

Примітки:

1. Форму призначено для видачі завдання студенту на виконання дипломного проекту (роботи) і контролю за ходом роботи з боку кафедри (циклової комісії) і декана факультету (завідувача відділення).

2. Розробляється керівником дипломного проекту (роботи). Видається кафедрою (цикловою комісією).

3. Формат бланка А4 (210× 297 мм), 2 сторінки.

Додаток А3. Пояснювальна записка до дипломного проекту (роботи)

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Міністерства освіти і науки,
молоді та спорту України
29 березня 2012 року № 384
Форма № Н-9.02

_____ (повне найменування вищого навчального закладу)

_____ (повне найменування інституту, назва факультету (відділення))

_____ (повна назва кафедри (предметної, циклової комісії))

Пояснювальна записка до дипломного проекту (роботи)

_____ (освітньо-кваліфікаційний рівень)

на тему _____

Виконав: студент _____ курсу, групи _____
напряму підготовки (спеціальності)

_____ (шифр і назва напряму підготовки, спеціальності)

_____ (прізвище та ініціали)

Керівник _____
(прізвище та ініціали)

Рецензент _____
(прізвище та ініціали)

_____ - 20__ року

Примітки:

1. Форму призначено титульною сторінкою дипломного проекту (роботи).

Формат бланка А4 (210×297 мм), 1 сторінка.

**Додаток А4. Подання голові Державної екзаменаційної комісії
щодо захисту дипломної роботи**

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Міністерства освіти і науки,
молоді та спорту України
29 березня 2012 року № 384
Форма № Н-9.03

(повне найменування вищого навчального закладу)

**ПОДАННЯ
ГОЛОВІ ДЕРЖАВНОЇ ЕКЗАМЕНАЦІЙНОЇ КОМІСІЇ
ЩОДО ЗАХИСТУ ДИПЛОМНОГО ПРОЕКТУ (РОБОТИ)**

Направляється студент _____ до захисту дипломного проекту (роботи)
(прізвище та ініціали)
за напрямом підготовки _____
спеціальністю _____
(шифр і назва спеціальності)
на тему: _____
(назва теми)

Дипломний проект (робота) і рецензія додаються.

Директор інституту, декан факультету, завідувач відділення _____
(підпис)

Довідка про успішність

_____ за період навчання в інституті, на факультеті, у відділенні
(прізвище та ініціали студента)
_____ з 20__ року до 20__ року повністю
виконав навчальний план за напрямом підготовки, спеціальністю з таким розподілом оцінок
за:
національною шкалою: відмінно __%, добре __%, задовільно __%;
шкалою ECTS: А __%; В __%; С __%; D __%; Е __%.

Секретар інституту, факультету (відділення) _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Висновок керівника дипломного проекту (роботу)

Студент (ка) _____

Керівник проекту (роботи) _____
(підпис)

« _____ » _____ 20__ року

Висновок кафедри, циклової комісії про дипломний проект (роботу)

Дипломний проект (робота) розглянуто (а). Студент (ка) _____
(прізвище та ініціали)

допускається до захисту даного (ї) проекту (роботи) в Державній екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри, голова циклової комісії _____
(назва)

« _____ » _____ 20__ року
(підпис) (прізвище та ініціали)

Примітки:

1. Зазначаються дані щодо навчальних досягнень студента за період навчання у вищому навчальному закладі, висновок керівника дипломного проекту (роботи) та висновок кафедри (циклової комісії) про дипломний проект (роботу).

Формат бланка А5 (148×210 мм), 2 сторінки.

Додаток Б. Проект змісту курсової та кваліфікаційної роботи
(Розділи за обсягом мають бути приблизно однаковими)

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. НАЗВА РОЗДІЛУ	11
1.1. Назва підрозділу	11
1.1.1. Назва пункту	11
1.1.2. Назва пункту	15
1.2. Назва...	16
1.2.1. Назва...	16
1.2.2. Назва..	18
1.3. Назва..	21
Висновки до розділу 1	23
РОЗДІЛ 2. НАЗВА...	25
2.1. Назва..	25
2.2. Назва..	35
2.3. Назва...	40
Висновки до розділу 2	48
РОЗДІЛ 3. НАЗВА...	50
3.1. Назва..	50
3.2. Назва..	55
3.3. Назва...	60
Висновки до розділу 3	71
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	77
ДОДАТКИ (за необхідності)	80

Додаток В. Приклади формулювання деяких характеристик досліджень у авторефератах дисертаційних робіт у галузі психології

Пухно С.В. Університетська психологія в Україні в першій половині XIX століття: автореф. дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.01 «Загальна психологія, історія психології» / Світлана Валеріївна Пухно. – Ін-т психології ім. Г.С.Костюка АПН України. – К., 2007. – 19 с.

Об'єктом дослідження є університетська психологія в Україні першої половини XIX ст.

Предметом дослідження є передумови становлення та розвиток університетської психології в Україні I пол. XIX ст.

Мета дослідження – з'ясувати історико-психологічні передумови становлення та процес розвитку психологічних поглядів представників університетської психології в Україні першої половини XIX ст., визначити місце та значення їхніх психологічних надбань для тогочасної та сучасної психологічної думки.

Відповідно до мети були поставлені такі **завдання** дисертаційного дослідження:

- з'ясувати соціокультурні передумови становлення психології як галузі науки в Україні;
- проаналізувати психологічні праці представників університетської психології в Україні першої половини XIX ст.;
- розглянути особливості розвитку психологічних вчень у регіональних культурно-освітніх центрах України;
- розкрити значення психологічних надбань представників української університетської психології для сучасної психологічної думки.

Методологічною основою дослідження є загальні методологічні засади аналізу історико-психологічних процесів та явищ, зокрема принципи об'єктивності, історизму, загального зв'язку та світоглядного плюралізму, положення і принципи методології гуманітарних наук, розроблені у працях В.Роменця, А.Маслоу, Р.Мея, Г.Олпорта, В.Дільтея, К.Ясперса, Г.Шпета, М.Гайдегера, М.Бахтіна, К.Роджерса, О.Лосева; психологічні концепції розвитку особистості (Б.Ананьєв, Л.Божович, І.Кон, С.Рубінштейн); наукові розробки з проблем пошуку життєвого сенсу (А.Адлер, В.Франкл, Е.Фром); основні положення соціоетнічної психології (В.Вундт, Г.Лацарус, Г.Лебон, М.Мід, С.Сигеле, Х.Штейнталь, К.Юнг, В.Янів, І.Мірчук). Використано також деякі методологічні положення дослідників початку XX ст. (Г.Челпанова, Г.Шпета, Д.Чижевського) а також психологів радянського періоду (Г.Костюка, В.М'ясищева, С.Рубінштейна, Л.Виготського, О.Леонтьєва). Використовувалися і доробки сучасних дослідників історико-психологічної та філософської царини (В.Роменця, М.Ярошевського, В.Горського, Т.Голіченко, В.Кушакова, Ю.Рождественського, М.Ткачук, В.Летцева, Т.Чайки, Ю.Завгороднього) та новітні розробки з теоретико-методологічних проблем сучасної психології (В.Татенка, С.Максименка, К.Абульханової-Славської, Г.Балла, А.Брушлінського, Н.Чепелевої, Т.Титаренко, М.Боришевського та ін.).

Методами дослідження були: теоретичні (аналіз психологічної, психолого-педагогічної, історико-психологічної літератури), методи системно-структурного та порівняльно-історичного аналізу. Робота виконувалася з застосуванням методу додатковості історичного й логічного підходів до проникнення в провідну проблематику дослідження, використано метод наукової інтерпретації, герменевтичного тлумачення текстів, історико-психологічного аналізу соціокультурних явищ, процесів і подій.

Наукова новизна і теоретична значимість дослідження полягають у тому, що в ньому вперше розглянуто в широкому соціокультурному та етнопсихологічному контексті передумови становлення й процес розвитку психологічної науки в Україні, визначено провідні джерела становлення предметної галузі психології на широкому культурологічному ґрунті.

Вперше досліджено на системних засадах процес розвитку психологічної науки в Україні в I половині XIX століття, з'ясовано провідні тенденції становлення психології в науково-освітніх центрах.

Сформульовані висновки містять нові теоретико-концептуальні положення щодо особливостей і тенденцій розвитку психологічної науки в Україні I пол. XIX ст. – в університетській психології Львова, Харкова, Києва та регіональних центрів.

Практична значимість. Результати дисертаційного дослідження можуть бути застосовані у розробленні навчальних курсів з історії та історичної психології у вищих навчальних закладах, а також для написання навчальних посібників, у практичній діяльності викладачів. Крім того, одержані результати можуть бути застосовані у розробленні держаних комплексних програм у гуманітарній сфері та державотворенні, пов'язаних з поглибленим зверненням до історичної пам'яті, розвитком національної свідомості та самосвідомості.

Надійність та вірогідність отриманих результатів забезпечується застосуванням методів, відповідних меті й завданням дослідження, ґрунтовними теоретико-методологічними засадами дослідження, органічним і узгодженим поєднанням значної кількості різноманітних першоджерел, що забезпечує цілісність і системність проведеного аналізу.

Скок А.Г. Соціально-психологічні умови формування комунікативної толерантності у викладача вищого навчального закладу: автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.05 «Соціальна психологія; психологія соціальної роботи» / Алла Георгіївна Скок. – Ін-т психології ім.Г.С.Костюка АПН України. – К., 2007. – 19 с.

Об'єкт дослідження – толерантність особистості.

Предмет дослідження – соціально-психологічні особливості комунікативної толерантності викладача вищого навчального закладу.

Мета дослідження – визначити зміст, структуру комунікативної толерантності викладача вищого навчального закладу та соціально-психологічні чинники й умови її формування.

Гіпотеза дослідження містить такі припущення:

1) комунікативна толерантність викладача вищого навчального закладу зумовлена: а) особистісними характеристиками викладача (позитивна комунікативна установка; емпатія; інтелектуальні, емоційно-вольові та комунікативні якості особистості; стратегії взаємодії); б) професійно-демографічними чинниками (стаж діяльності викладача; його стать; вік);

2) підвищенню рівня толерантності викладача вищого навчального закладу сприятиме використання спеціальної програми соціально-психологічної підготовки, яка передбачає: а) оволодіння знаннями, що розкривають сутність толерантності викладача вищого навчального закладу; б) оволодіння уміннями та навичками діагностики власного рівня толерантності та психологічних чинників, що впливають на її становлення; в) оволодіння уміннями та навичками толерантної взаємодії.

У відповідності до гіпотези визначено наступні **завдання дослідження**:

1. Визначити зміст і структуру комунікативної толерантності викладача вищого навчального закладу.

2. Дослідити особливості комунікативної толерантності викладача вищого навчального закладу та соціально-психологічні чинники, що впливають на її формування.

3. Розробити та експериментально перевірити програму соціально-психологічної підготовки викладача вищого навчального закладу, орієнтованої на формування комунікативної толерантності.

Методологічна та теоретична основа дисертаційного дослідження.

Методологічну основу дисертаційного дослідження складають фундаментальні положення системного підходу до становлення особистості (Б.Ананьєв, Б.Ломов, С.Максименко), діяльнісний підхід до розгляду особистості як активного суб'єкта власного

розвитку (К.Абульханова-Славська, О.Леонт'єв), положення про взаємозалежність зовнішніх і внутрішніх чинників становлення особистості (Л.Виготський, Н.Коломінський, Г.Костюк, С.Рубінштейн, О.Старовойтенко, Л.Собчик, В.Татенко), ідеї гуманістичного підходу (А.Маслоу, К.Роджерс). Базовим підходом в даному дослідженні є культурно-історичний, оскільки формування толерантності викладача вищого навчального закладу ми розглядаємо в контексті його культурного розвитку (Л.Виготський, О.Леонт'єв).

В основу дослідження комунікативної толерантності викладача вищого навчального закладу покладено концепцію психологічного забезпечення управління сучасними освітніми організаціями Л. Карамушки, а також наукові праці, в яких відображено теоретико-методологічні основи діяльності та розвитку освітніх організацій (О.Бондарчук, Н.Коломінський, С.Максименко, В.Москаленко, Л.Орбан-Лембрик).

Особливе місце займають роботи, котрі відображають сутність феномену загальної й комунікативної толерантності (О.Асмолов, Г.Балл, М.Бахтін, В.Бойко, О.Леонт'єв, О.Потебня, М.Тутушкіна) та особливості діяльності викладача вищого навчального закладу в сучасних умовах (О.Винославська, А.Морозов, Ю.Орлов, В.Попков, В.Сластьонін, Б.Степанишин, Н.Тализіна, Н.Творогова, М.Тутушкіна, Д.Чернилевський).

Суттєве значення для розробки програми формування комунікативної толерантності викладача вищого навчального закладу мають роботи, які розкривають сутність активного соціально-психологічного навчання (Ю.Ємельянов, Л.Карамушка, С.Максименко, В.Татенко, В.Третьяченко, Н.Хряцова, Н.Чепелева, Ю.Швалб, Т.Яценко). Розробку програми соціально-психологічного тренінгу було здійснено з урахуванням технологій роботи практичних та соціальних психологів, які представлені у роботах Г.Бардієр, Г.Солдатової, К.Фопеля, С.Щеколдіної, а також технологій роботи організаційних психологів, розроблених в лабораторії організаційної психології Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України.

Організація та методи дослідження. Для перевірки гіпотези і розв'язання поставлених завдань було використано такі методи: теоретичні (аналіз проблеми на базі психологічної та філософської літератури); емпіричні (констатуючий та формуючий експерименти; тестування; опитування); методи математичної статистики (кореляційний, факторний, дисперсійний аналіз).

Дослідно-експериментальна робота проводилась в три етапи упродовж 2002-2006 рр.

На першому етапі (2003 р.) було здійснено теоретичний аналіз проблеми, розроблено програму дослідження.

На другому етапі (2003-2004 рр.) було вивчено особливості загальної та комунікативної толерантності у викладача вищого навчального закладу та соціально-психологічні чинники її становлення. Для вирішення цих завдань було використано такі методики дослідження: а) «Методика діагностики рівня толерантності» Л.Г.Почебут – для дослідження загальної толерантності викладачів вищих навчальних закладів; б) «Методика діагностики комунікативної толерантності» В.В.Бойка – для дослідження особливостей комунікативної толерантності викладачів вищих навчальних закладів; в) «Методика діагностики комунікативної установки» В.В.Бойка; «Методика діагностики рівня емпатійних здібностей» В.В.Бойка, методика «16-факторний особистісний опитувальник» Р. Б. Кеттела та «Методика діагностики міжособистісних відносин» Т.Лірі – для вивчення соціально-психологічних чинників, що впливають на становлення комунікативної толерантності викладачів вищих навчальних закладів. Отримані дані піддавалися статистичному аналізу з подальшою якісною інтерпретацією й змістовним узагальненням. Математична обробка даних та графічна презентація результатів здійснювалися за допомогою комп'ютерного пакету статистичних програм SPSS (версія 13.0).

На третьому етапі (2005-2006 рр.) було здійснено розробку та експериментальну перевірку ефективності програми соціально-психологічної підготовки, спрямованої на формування комунікативної толерантності викладача вищого навчального закладу. Було використано комплекс інтерактивних технік (групова дискусія, “мозкові штурми”, рольові ігри, міні-лекції та ін.).

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилася в освітніх закладах України: вищих навчальних закладах м.Чернігова та м.Києва. Дослідженням було охоплено 209 викладачів вищих навчальних закладів.

Надійність і вірогідність результатів дослідження забезпечувалися методологічною обґрунтованістю вихідних положень, використанням комплексу взаємодоповнюючих методів, адекватних меті, об'єкту, предмету та завданням дослідження, кількісним та якісним аналізом значного обсягу емпіричного матеріалу, репрезентативністю вибірки, використанням багатовимірної підходу в ході аналізу й інтерпретації результатів.

Наукова новизна і теоретичне значення одержаних результатів дослідження полягає а) у розкритті змісту комунікативної толерантності викладача вищого навчального закладу; б) у виявленні особливостей комунікативної толерантності та основних виявів комунікативної нетолерантності (інтолерантності) викладача вищого навчального закладу; в) у виділенні основних типів викладачів вищих навчальних закладів щодо розвитку комунікативної толерантності; г) у з'ясуванні особистісних чинників, що впливають на становлення комунікативної толерантності викладачів вищих навчальних закладів (позитивна комунікативна установка; емпатія; інтелектуальні, емоційно-вольові та комунікативні якості особистості; стратегії взаємодії); д) у розробці й апробації програми формування комунікативної толерантності викладачів вищого навчального закладу.

Практичне значення одержаних результатів роботи полягає у можливості використання отриманих результатів дисертаційного дослідження для: а) організації соціально-психологічної підготовки викладачів вищих навчальних закладів з метою формування у них комунікативної толерантності; б) підготовки психологів вищих навчальних закладів до роботи з викладачами з метою підвищення у них рівня комунікативної толерантності.

Кашкарьова Л.Р. Психологічні засади моніторингу навчальних досягнень учнів основної школи: автореф. дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Кашкарьова Людмила Ромуальдівна. – Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 2005. – 21 с.

Об'єкт дослідження – навчальні досягнення учнів основної школи як результат та основа їх розумового розвитку.

Предмет дослідження – психологічні механізми моніторингу навчальних досягнень учнів основної школи.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати концепцію та розробити систему психолого-педагогічного моніторингу навчальних досягнень школярів, експериментально перевірити її ефективність для здійснення контролю за динамікою розумового розвитку учнів основної школи.

Гіпотеза: контроль за процесом розумового розвитку учнів основної школи можливий на основі систематичного психологічного дослідження потенційних можливостей кожного з них до навчання та здійснення постійного психолого-педагогічного моніторингу їх навчальних досягнень, який буде більш ефективним за умов упровадження рівневого навчання при відповідній професійній компетентності вчителів як дослідників та організаторів навчально-виховного процесу.

Відповідно до мети й гіпотези поставлено такі **завдання дослідження:**

1. Визначити теоретичні підходи до досліджуваної проблеми та проаналізувати практику роботи загальноосвітніх шкіл з питань упровадження моніторингу навчальних досягнень учнів.

2. Сконструювати методика виявлення потенційних навчальних можливостей учнів основної школи та експериментально перевірити її прогностичну валідність.

3. Розробити систему психолого-педагогічного моніторингу навчальних досягнень учнів основної школи, експериментально перевірити її ефективність для здійснення

контролю за динамікою розумового розвитку школярів та сформулювати рекомендації щодо проведення моніторингу.

4. Розробити корекційно-розвиваючу тренінгову методику підвищення потенційних навчальних можливостей підлітків, експериментально перевірити її ефективність для цілеспрямованого впливу на процес розумового розвитку школярів.

5. Обґрунтувати психолого-педагогічні умови здійснення моніторингу навчальних досягнень учнів основної школи.

Методологічною та теоретичною основою дослідження є загальнонаукові положення діалектичної теорії наукового пізнання, культурно-історична теорія Л.Виготського, принципи системного підходу до аналізу психічних явищ Б.Ломова, діяльнісний підхід у психології С.Рубінштейна, загальнопсихологічна концепція діяльності О.Леонтьєва, закономірності психічного розвитку особистості (Л.Виготський, П.Блонський, Г.Костюк, Д.Ельконін та ін.), вчення Л.Виготського про дві зони психічного розвитку, вчення про взаємозв'язок навчання та розвитку (Л.Виготський, С.Рубінштейн, О.Леонтьєв, Г.Костюк, Н.Менчинська та ін.), психологічні засади розвиваючого навчання (В.Давидов, Д.Ельконін, В.Рєпкін, В.Демиденко, О.Дусавицький, Л.Занков, О.Кабанова-Меллер, З.Калмикова, С.Максименко та ін.), психологічні основи гуманістичної парадигми особистісно орієнтованого навчання та виховання (Г.Балл, І.Бех, М.Боришевський, І.Якиманська та ін.), Закони України «Про освіту» та «Про загальну середню освіту», Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття), Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті, Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа), в яких знайшли відображення ідеї гуманізації та психологізації навчально-виховного процесу в загальноосвітній школі.

Методи дослідження: *теоретичні* – порівняння, аналіз, синтез, абстрагування й узагальнення даних з теми дослідження на основі вивчення психологічної та педагогічної літератури і наукових джерел; класифікація, систематизація та метод теоретичного моделювання;

емпіричні – спостереження, бесіда, анкетування, тестування, психологічний експеримент, метод експертних оцінок, імовірнісне прогнозування, методи математичної статистичної обробки кількісних показників та методи якісної інтерпретації результатів дослідження.

Експериментальною базою дослідження були ЗОШ №5, №6 та №13 міста Бердянська Запорізької області. Дослідженням було охоплено 392 учня та 48 учителів вищезазначених шкіл.

Організація дослідження. Дослідження проводилось у три етапи впродовж 2000-2004 рр.

На першому, науково-теоретичному етапі (2000 р.) вивчався стан досліджуваної проблеми у психолого-педагогічній науці та практиці роботи загальноосвітніх шкіл, обґрунтовувалися концептуальні ідеї, мета, завдання, гіпотеза дослідження, конструювалась адаптована методика визначення потенційних навчальних можливостей учнів.

На другому, дослідно-експериментальному етапі (2001-2003 рр.) у ході пілотажного дослідження методика визначення потенційних навчальних можливостей учнів перевірялась на прогностичну валідність; стандартизувався інструмент та шкала вимірювання рівня розвитку пізнавальних психічних процесів школярів; розроблялась та впроваджувалась система психолого-педагогічного моніторингу навчальних досягнень учнів основної школи; проводився формуючий експеримент з розвитку пізнавальних психічних процесів молодших підлітків.

На третьому, заключно-узагальнюючому етапі (2004 р.) здійснювались аналіз та узагальнення результатів упровадження системи психолого-педагогічного моніторингу навчальних досягнень учнів основної школи, аналізувались та узагальнювались результати формуючого експерименту, уточнювались психолого-педагогічні умови здійснення моніторингу.

Наукова новизна і теоретичне значення роботи полягають в тому, що

- вперше визначено зміст та структурні компоненти поняття «психолого-педагогічний моніторинг навчальних досягнень учнів»; розроблено концепцію системи психолого-педагогічного моніторингу навчальних досягнень учнів основної школи як засобу контролю за процесом їх розумового розвитку; встановлено провідні психологічні механізми та умови здійснення психолого-педагогічного моніторингу навчальних досягнень учнів основної школи; розроблено інтегровану модель рівневого процесу навчання;

- поглиблено психологічну сутність поняття «навчальні досягнення учня» як результат та основа його подальшого розумового розвитку;

- розширено зміст поняття «потенційні навчальні можливості учнів», виявлено їх структурні компоненти та рівні;

- дістало подальшого розвитку питання основних психологічних передумов навчальних досягнень підлітків та основних підходів до проблеми їх визначення.

Практичне значення одержаних результатів визначається тим, що

- сконструйована методика виявлення потенційних навчальних можливостей учнів основної школи може використовуватися практичними психологами та вчителями для визначення загального навчального потенціалу школярів;

- розроблена система психолого-педагогічного моніторингу навчальних досягнень учнів основної школи може використовуватися педагогічними колективами для контролю за процесом розумового розвитку кожного школяра та за необхідності вчасного запровадження корекційних методик;

- розроблена корекційно-розвиваюча тренінгова методика може використовуватися практичними психологами та вчителями загальноосвітніх шкіл для підвищення потенційних навчальних можливостей підлітків та цілеспрямованого впливу на процес їх розумового розвитку;

- створена інтегрована модель рівневого процесу навчання може використовуватися вчителями загальноосвітніх шкіл для поглиблення індивідуалізації процесу навчання учнів шляхом здійснення його на різних рівнях складності, які свідомо визначені відповідно до потенційних навчальних можливостей кожного школяра;

- розроблені практичні рекомендації щодо методики виявлення потенційних навчальних можливостей учнів основної школи та здійснення психолого-педагогічного моніторингу їх навчальних досягнень можуть доповнити курси педагогічної психології та психодіагностики, що читаються у педагогічних вищих навчальних закладах.

Надійність та вірогідність отриманих результатів забезпечувались методологічною обґрунтованістю засадних положень дослідження; вибором методів і методик, які відповідали меті та завданням дослідження; статистичною репрезентативністю вибірки досліджуваних; взаємоперевіркою поточних експериментальних результатів; статистичною обробкою отриманих даних; поєднанням кількісного та якісного аналізів емпіричних фактів.

Матвійчук Т.В. Психологічні особливості розвитку педагогічних здібностей викладачів вищого навчального закладу: автореф. дис... канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Тетяна Владиславівна Матвійчук. – Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б.Хмельницького. – Хмельниц., 2009. – 20 с.

Мета дослідження – визначити структуру та розкрити особливості розвитку педагогічних здібностей викладачів ВНЗ.

Завдання дослідження:

1. Здійснити психологічний аналіз педагогічних здібностей на основі існуючих концептуальних підходів до їх вивчення та розробити структурно-функціональну модель розвитку педагогічних здібностей викладача ВНЗ.

2. Виявити індивідуально-психологічні детермінанти розвитку педагогічних здібностей викладачів ВНЗ.

3. Виявити особливості психологічної структури педагогічних здібностей викладачів ВНЗ на прикладі гуманітарних (філологія) і природничо-математичних (математика) навчальних дисциплін.

4. Розкрити психологічні особливості розвитку педагогічних здібностей та експериментально виділити типи функціональних взаємозв'язків професійно-педагогічних і предметно-педагогічних здібностей, стилю педагогічної діяльності та індивідуально-психологічних властивостей викладачів ВНЗ у процесі професійної діяльності.

Об'єкт дослідження – педагогічні здібності викладачів вищого навчального закладу.

Предмет дослідження – психологічні особливості розвитку педагогічних здібностей викладачів вищого навчального закладу.

Методи дослідження. Для вирішення сформульованих у дослідженні завдань було застосовано такі методи: *теоретичні* – аналіз, зіставлення, порівняння, узагальнення, систематизація наукової психолого-педагогічної літератури з питань, пов'язаних із вивченням педагогічних здібностей (для розробки структурно-функціональної моделі розвитку педагогічних здібностей викладача ВНЗ); *емпіричні* – спостереження, психодіагностичні методи з використанням апаратурних, інструментальних методик і різноманітних тестів і опитувальників (для дослідження професійно-педагогічних і предметно-педагогічних (філологічних і математичних) здібностей викладачів ВНЗ та їх індивідуально-психологічних властивостей); *методи математичної обробки експериментальних даних*: кореляційний, множинний лінійний регресійний та факторний аналіз, t-критерій Стьюдента (для аналізу та інтерпретації даних емпіричного дослідження).

Наукова новизна отриманих результатів:

уперше: розроблено структурно-функціональну модель розвитку педагогічних здібностей викладачів ВНЗ; розкрито психологічні особливості розвитку педагогічних здібностей викладача ВНЗ; експериментально виділено типи функціональних взаємозв'язків професійно-педагогічних і предметно-педагогічних здібностей, стилю педагогічної діяльності та індивідуально-психологічних властивостей викладачів ВНЗ у процесі професійної діяльності;

удосконалено комплексну методикау вивчення педагогічних здібностей викладачів ВНЗ;

подальшого розвитку набули уявлення про: вплив предметної спрямованості й етапу професійного становлення на психологічну структуру педагогічних здібностей викладача ВНЗ та особливості стилю педагогічної діяльності викладачів; індивідуально-психологічні детермінанти розвитку педагогічних здібностей та індивідуальності викладача ВНЗ у процесі його професійної діяльності.

Практичне значення результатів дослідження полягає у тому, що вони можуть бути використані: в діяльності психологічної служби ВНЗ для підвищення ефективності діяльності викладачів, формування і розвитку їх професійних здібностей та майстерності, починаючи з етапу оволодіння професією; у навчально-виховному процесі ВНЗ педагогічного профілю для корекції навчання; для розробки навчально-методичних матеріалів з педагогіки та психології вищої школи; а також – у центрах зайнятості для профорієнтації молоді на професію педагога.

Додаток Д. Перелік деяких сайтів з психології *

(*Інформація із сайту Окуленка Ігора Миколайовича
http://psihodiagnost.at.ua/index/psikhologichni_sajti/0-7)

- <http://psyworld.agava.ru/> - Психологічний словник.
- <http://encikl.by.ru/> - Електронна версія "Короткий психологічний словник", вид. 2-е, розш., і доп. Під заг. ред. А.В.Петровського і М.Р.Ярошевського.
- http://www.psychol.ras.ru/ippp_pfr/journal/ - Журнал практичної психології і психоаналізу.
- <http://tipolog.narod.ru/index.html> - збір, систематизація і розповсюдження інформації про типологію характеру і поведінки людини.
- <http://www.icpworld.by.ru/> - Центр ІСР - Психологія і проблеми людей.
- <http://psychology.net.ru/> - Світ Психології. Наукова і популярна психологія, тести, реферати.
- <http://psy.piter.com/> - "Психопортал". Столиця мережевої психології.
- <http://www.psychology.net.ru/> - "Світ Психології" - Науково-популярний інформаційний психологічний портал.
- <http://www.psychology.ru/internet/> - Психологія і Інтернет.
- <http://test.msk.ru/> - Психологічні тести, аби знайти злагоду в сімейному житті.
- <http://azpsy.chat.ru/> - описи психологічних тестів, тексти опитувальників, програми психологічних тренінгів, статті, словник, терміни.
- <http://testforall.narod.ru/index.html> - Тести для всіх + всі результати, рисуночні тести.
- <http://www.kulichki.com/test/> - різні психологічних тестів.
- <http://www.psychotest.ru/> - велика кількість психологічних тестів на будь-які теми.
- <http://www.people.nnov.ru/kamin/pl.htm> - Каталог психологічних тестів.
- <http://www.infamed.com/psy/index.htm> - Набір психологічних тестів для дослідження пізнавальних процесів, емоційно-вольової сфери, психологічних властивостей особи.
- <http://psychol.narod.ru/links.htm> - консультації, тести, діагностика, інформаційні ресурси.
- http://www.pnec.mels.ru/alisa/znat_cebua.html - багато психологічних тестів на будь-які теми.
- http://www.ur.ru/~sg/ph_test_intro_r.html - дуже простий психологічний тест.
- <http://www.telegraf.ru/misc/psycho/> - Тести на різні психологічні теми.
- <http://psy.agava.ru/> - Психологічні сторінки і тести.
- <http://psi-test.chat.ru/> - "Хто ти?" - психологічні тести on-line.
- <http://tests.perchik.ru/> - тести, що постійно оновлюються.
- <http://www.ctest.ru/index.php3> - психологічні тести, інтелектуальні іq тести.
- <http://tests.holm.ru/> - Психологічні онлайн-тести різної тематики
- <http://www.psychology.ru/> - Психологічна бібліотека, збірка різних тестів, наукові статті.
- <http://test.768.ru/> - Тести он-лайн.
- <http://test.ft.inc.ru/cgi-bin/test.cgi> - Психологічні тести: характер, інтелект, сексуальність, робота, відчуття, психіка, здоров'я, сім'я, пам'ять.
- <http://psyonline.ru/tests/> - Психологічні тести on-line.
- <http://psyho.dtn.ru/> - збірка психологічних тестів он-лайн.
- <http://www.loveis.ru/test/> - Тести, які працюють автоматично.
- <http://consul.com.ua/psychology/index.php3> - професійні психологічні тести (Online).
- <http://www.tv-agent.net/test/> - Збірка психолог. тестів (автоматично підраховують результат).
- <http://pizza.ee/psy/testq/index.shtml> - Психологічні тести на різні теми.
- <http://testonline.h1.ru/> - Тестування он-лайн. Тести на будь-які теми.
- <http://www.supertest.ru/> - Психологічні тести і різні опитувальники.
- <http://www.nsk.su/~psiholog/test.htm> - різноманітні психологічні тести.
- <http://egor.ru/tests/> - більше 100 психологічних тестів.
- <http://rodsobr.narod.ru/> - Науково-практичний, психолого-педагогічний журнал для батьків і педагогів - електронна версія.
- <http://libelli.ru/library/tema/sc/psych.htm> - Підбірка наукових публікацій з психології.
- <http://www.psychology.nm.ru/> - Психологія в Освіті.
- <http://www.bookap.by.ru/> - ВООКАР - Books of the psychology – Ел. психологічна бібліотека.

<http://www.1september.ru/ru/psy.htm> - "Шкільний психолог" - Дод. газети "Перше вересня".
<http://st.knet.ru/> - Практична психологія.
<http://www.psychmedia.ru/> - PsyMedia.RU - книги, відеокасети, CD-диски, аудіокасети, комп'ютерні програми по психології.
<http://www.smysl.ru/> - Видавництво "Сенс" - Книги з усіх розділів психології.
<http://www.psychologist.ru/> - Психоаналітичне консультування.
<http://www.mospsy.ru/> - Московська психотерапевтична академія. Психологічні тренінги.
<http://child-stories.chat.ru/> - "Розвивальні історії для дітей".
<http://www.imago.spb.ru/> - психологічна допомога, нові знання і досвід.
<http://www.pshelp.narod.ru/> - Сайт психологічної підтримки "PsHelp".
<http://psy.ft.inc.ru/index.shtml> - "Сам собі психолог".
<http://www.komanda.ru/> - Психологічний тренінговий центр "Команда".
<http://www.psymanager.km.ru/> - Сайт для професійних психологів.
<http://www.eurocenter.ru/> - Європейський центр психологічної підтримки сім'ї.
<http://www.vygotsky.ru/> - Лаб. психології інтелектуальної діяльності і інформатизації.
<http://www.businesstest.ru/> - "Ділові тести" - Дізнайтеся свої можливості.
<http://psy.com.ru> - Розвиток інтелектуальних і фізичних можливостей людини.
<http://vysokov.virtualave.net/> - IVSoftware Psychology OnLine - Матеріали по психології.
<http://www.spf.kemsu.ru/> - соціально-психологічний факультет КЕМГУ.
<http://www.soulhome.permonline.ru/> - "Будинок для душі" - консультації практ. психолога.
<http://www.conference.narod.ru/> - Економічна психологія і етика ділового спілкування.
<http://www.deos.ru/> - DEOS - Центр соціальної і бізнес психології.
<http://psycatalog.ru/> - PsyCatalog.ru - все про психологію в Росії.
<http://social.narod.ru/> - суспільно-науковий портал по соціальних науках.
<http://rapport.sitecity.ru/> - Практична психологія спілкування.
<http://psycho.all.ru/> - Проект "Психологія - Вся Росія"
<http://www.syntone.ru/> - "Синтон" - Учбовий Центр і Клуб Практичної Психології.
<http://www.psy.ru.ru/> - Сайт Факультету Психології Спбгу.
<http://sergevna.narod.ru/> - Психологічний клуб. Семінари-тренінги.
http://www.pomogi.org.ru/index_o.shtml - психологічна допомогу через інтернет.
<http://www.conflictology.com/> - Теорія і практика конфліктології в Росії. Журнал "Медіатор".
<http://asmarkon.euro.ru/> - Психотехнічна медицина і здоров'я.
<http://vatlin.chat.ru/> - Психоаналітики - Кляйн Мелані, Хорні Карен, Еріксон Мілтон.
<http://www.adic.org.ua/quit/> - Центр психолог. допомоги для тих, що кидають палити КВІТ.
<http://www.dfs.kiev.ua/> - Практ. Психологія - метод ДФС (диф. функціональних станів).
<http://alengin.narod.ru/> - Психологія сімейного життя, психологія дитини.
<http://www.tran.ru/> - Тренінги і аналітика інституту психології Російської академії наук
<http://www.doktorstiv.narod.ru/> - Психологія. Психотерапія. Психологічне консультування.
<http://psychology.aha.ru/> - Психологічний чат. Місце спілкування любителів психології.
<http://test.lvs.ru/> - Тест на інтернет-залежність. Кимберлі Янг.
<http://metapsy.ability.ru/> - MetaPsychology in Russia - Метапсихологія в Росії.
<http://www.medpsy.mailru.com/> - Кафедра медичної і загальної психології КГМУ.
<http://ncux-faculty.narod.ru/> - Сайт факультету практ. психології Ун-тету Наталії Нестерової.
<http://passion.sitecity.ru/> - Агресія: фобії і страх. Боротьба з цими явищами.
<http://dialog.ru/> - "Dialog" - Центр психологічного консультування. Дитяча психотерапія.
<http://www.kokoc.com/love/index.htm> - Консультація, ради і допомога психолога.
<http://rudenskij.da.ru/> - Інститут Психології професора Руденського.
<http://www.temenos.ru/> - Інститут психологічного консультування "Теменос".
<http://www.psyncor.ru/> - Інформація про діяльність і розробки Інституту психотехнологій.
<http://www.psynavigator.ru/> - сайт професійних психологів СНД.

Додаток Е. Форма рецензії та критерії оцінювання курсової та кваліфікаційної роботи

Додаток Е1. Форма рецензії на курсову роботу

Ужгородський національний університет
РЕЦЕНЗІЯ НА КУРСОВУ РОБОТУ

Студента (ки) _____
(прізвище, ім'я, по батькові)

_____ курсу факультету суспільних наук спеціальності «Психологія»

Тема курсової роботи _____

Науковий керівник _____
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові)

ЗМІСТ РЕЦЕНЗІЇ

Додаток Е2. Критерії оцінювання курсової роботи

Структурні частини оцінювання роботи	Максимальний бал	Рекомендований бал науковим керівником	Виставлений бал комісією на основі публічного захисту роботи
Оформлення вступу	20		
Повнота розкриття теми	25		
Ступінь опрацьованості джерел та літератури	25		
Аргументованість висновків	15		
Якість оформлення роботи	15		
Всього балів	100		

На основі публічного захисту курсової роботи комісією виставлено оцінку «_____» (за шкалою ECTS) «_____» балів
Склад комісії

1. _____
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові) _____ (підпис)
2. _____
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові) _____ (підпис)
3. _____
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові) _____ (підпис)

Курсову роботу захищено « » _____ 20__ р.

Додаток ЕЗ. Форма рецензії на кваліфікаційну роботу

Ужгородський національний університет **РЕЦЕНЗІЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ** **(ДИПЛОМНУ, МАГІСТЕРСЬКУ)**

Студента (ки) _____
(прізвище, ім'я, по батькові)

_____ курсу факультету суспільних наук спеціальності «Психологія»

Тема роботи _____

Науковий керівник _____
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові)

Рецензент _____
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові)

ЗМІСТ РЕЦЕНЗІЇ

1. Актуальність теми дослідження _____

2. Оцінка вступу до роботи, його змістове наповнення _____

3. Ступінь опрацювання джерельної бази та літератури _____

4. Оцінка змістового наповнення роботи (аналіз розділів роботи):

А. Для теоретичної роботи:

- наскільки досягнута мета роботи;
- наскільки виконані завдання.

Б. Для науково-прикладної роботи:

- наскільки верифіковані гіпотези;
- наскільки методи дослідження адекватні гіпотезам та завданням роботи.

5. Обґрунтованість та достовірність отриманих наукових результатів
(відповідність висновків завданням дослідження або гіпотетичним
припущенням) _____

6. Якість оформлення, оцінка мови і стилю виконаної роботи _____

Загальні зауваження та рекомендації рецензента _____

8. Оцінка рецензента _____

Додаток Е4. Критерії оцінювання кваліфікаційної роботи

Структурні частини оцінювання роботи	Максимальний бал	Рекомендований бал рецензента	Виставлений бал комісією на основі публічного захисту роботи
1. Актуальність теми дослідження	10		
2. Оцінка вступу до роботи, його змістове наповнення	10		
3. Ступінь опрацювання джерельної бази та літератури	20		
4. Оцінка змістового наповнення роботи (аналіз розділів роботи)	30		
5. Обґрунтованість та достовірність отриманих наукових результатів (відповідність висновків завданням дослідження)	20		
6. Якість оформлення, оцінка мови і стилю виконаної роботи:	10		
Всього балів	100		

На основі публічного захисту кваліфікаційної (дипломної, магістерської) роботи комісією виставлено оцінку « _____ » (за шкалою ECTS) « _____ » балів

Кваліфікаційну (дипломну, магістерську) роботу захищено « _____ » _____ 20__ р.